

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
BALTIJOS KALBŲ IR KULTŪRŲ INSTITUTAS
SKANDINAVISTIKOS CENTRAS

Emilija Šerkšnaitė

Moteriškumo aspektai lietuvių ir vokiečių rašytojų romanuose: Julios Frank „Vidurdienio moteris“ ir Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“

Magistro darbas

Darbo vadovė: Dr. Violeta Katinienė

2024
Vilnius

Anotacija

Šiame magistro darbe yra analizuojami moteriškumo aspektai vokiečių ir lietuvių autorių romanuose Julios Frank „Vidurdienio moteris“ (2008) ir Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“ (1997, 1999). Analizėje taikomas komparatyvistinis būdas, nagrinėjant bei lyginant kokiais aspektais ir motyvais pasireiškia moteriškumas pačiuose romanuose. Pagrindinės nagrinėjamos temos yra moteriškumo ir motinystės ryšys, moteriškumo, gamtos ir tautosakos motyvai bei kiti aspektai kurie romanuose daro įtaką moteriškumo vaizdavimui. Atliekant analizę taip pat bus atsižvelgta kaip autorės vaizduoja moteris ir jų moteriškumą, ar jos seka tradiciniu moters vaizdavimo literatūroje pavyzdžiu ar jos kaip ir Héléne Cixous kuria naują moteriškumo sąvokos apibrėžimą iš savo moteriškos perspektyvos.

Raktiniai žodžiai: *Moteriškumas, moterys, moteriškas rašymas, šeimos romanas, feministinė literatūros kritika, Écriture féminine, Familienroman, J. Frank, B. Jonuškaitė.*

Turinys

Įvadas	4
1. Teorija	6
1.1 Feministinė literatūros teorija ir kritika. Moterų rašymas.....	6
1.2 H��l��ne Cixous. <i>��criture f��minine</i>	8
2. Moteriškumo sąvoka.....	11
2.1 Moteriškumas lietuvių ir vokiečių literatūroje. Požiūris į moteris visuomenėje	13
3. Šeimos romanas. <i>Familienroman</i>	17
4. Empirija	19
5. Analizė.....	20
5.1 Julia Frank.....	20
5.2 Birutė Jonuškaitė	21
5.3 Romanų santraukos.....	22
5.4 Moterys ir moteriškumo vaizdavimas romanuose.....	24
5.5 Moteriškumo ir motinystės ryšys.....	33
5.6 Moteriškumo, gamtos ir tautosakos ryšys.....	38
5.7 Veiksniai įtakojantys moteriškumo sąvokas romanuose.....	41
6. Išvados.....	44
7. Šaltiniai.....	46
8. Literatūra.....	47
9. Summary.....	50

Ivadas

Moterų vaizdavimas literatūroje visada buvo aktuali tema, tačiau reikia suprasti, kad labai skiriasi pats moterų ir moteriškumo vaizdavimas, tai priklauso ar autorius vaizduoja jas iš vyriškos ar iš moteriškos perspektyvos. Analizuojant moterų parašytą literatūrą yra svarbu atkreipti dėmesį kaip yra vaizduojamas moteriškumas ir moterys joje taip pat iš kokios perspektyvos, todėl svarbu aptarti ir skirtingus aspektus, kurie sudaro moteriškumą. Pagrindiniai moteriškumo aspektai kurie bus aptariami šiame darbe yra: motinystė, kaip vaizduojamas bei suvokiamas moteriškumas, moteriškumo, gamtos ir tautosakos ryšys, taip pat kokie įvykiai daro įtaką moteriškumo sąvokai romanuose. Šio magistro darbo tikslai yra keli, pirmas yra išanalizuoti ir tarpusavyje palyginti vokiečių ir lietuvių autorių Julios Frank „Vidurdienio moteris“ (2008) ir Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“ (1997, 1999) romanus bei aprašyti kaip juose vaizduojamas moteriškumas ir pačios romanų moterys. Antras šio darbo tikslas yra išsiaiškinti ar romanuose vaizduojamas moteriškumas atitinka visuomenės sukurtus standartus moterims ar jis yra formuojamas iš naujo, pagal Héléne Cixous *écriture féminine* būdą, kurio pagrindinis tikslas yra rašymas iš moteriškos perspektyvos ir naujos moteriškumo sąvokos formavimas nepaisant ankstesnių vyrų perspektyvos sukurtų ir visuomenės taikomų standartų moterims ir jų moteriškumui.

Reikia paminėti, jog Birutės Jonuškaitės dviejų dalių romanas „Didžioji sala“ jau buvo nagrinėtas Lietuvos edukologijos universiteto studentės Gretos Botyriūtės magistro darbe „Moters tapatybės šiuolaikinėje moterų literatūroje“ (Lenos Eltang „Akmeniniai klevai“ ir Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“), kuriame pagrindinis dėmesys yra skiriamas moters ir vyro tapatybei bei jų santykiui tarpusavyje minėtose romanuose. Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“ taip pat yra aptariama VDU švietimo akademijos studentės Oksanos Stankevič magistro darbe „Sala šiuolaikinėje moterų prozoje (Birutė Jonuškaitė „Didžioji sala“, Sue Monk Kidd „Undinės Krėslas“, Victoria Hislop „Sala““), čia pagrindinis dėmesys yra skiriamas salos motyvo šiuolaikinėje moterų literatūroje analizei. Audinga Peluritytė-Tikuišienė savo straipsnyje „Jauniausieji lietuvių prozininkai“ (2003), taip pat aprašo Birutės Jonuškaitės kūrybos ypatumus bei romano „Didžioji sala“ pagrindinius aspektus.

Julios Frank romanas „Vidurdienio moteris“ buvo nagrinėtas Rūtos Eidukevičienės straipsnyje „Šeimos romano žanro transformacijos“ (2008). Straipsnyje yra aptariama ne tik šeimos romano žanro vystymosi eiga šiuolaikinėje vokiečių literatūroje ir jo pagrindinės savybės, bet ir Julios Frank romanas iš šeimos romano perspektyvos. Valerie Heffernan savo straipsnyje „Julia Franck, *Die*

Mittagsfrau: Historia Matria and Matrilineal Narrative“ (2011), taip pat nagrinėja šį romaną, iš motinystės perspektyvos. Katherine Stone pateikia kiek kitokį analizės būdą, savo straipsnyje „Writing Rape, Troping History: Story, Plot, and Ethical Reading in Julia Franck’s *Die Mittagsfrau* (2007)“ (2018), ji žvelgia į Frank romaną per seksualinio išnaudojimo ir etikos klausimų prizmę.

Tačiau yra svarbu atkreipti dėmesį, jog Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“ (I, II d.) ir Julios Frank „Vidurdienio moteris“ tarpusavyje nebuvo iki šiol lyginti, todėl pagrindinis šio magistro darbo tikslas yra remiantis feministine literatūros kritika bei komparatyvistiniu metodu išnagrinėti abiejų vokiečių ir lietuvių rašytojų romanus. Teorijos dalyje pasitelkiama feministinės literatūros kritikos ir teorijos idėjomis, ypatingas dėmesys yra skiriamas Hélène Cixous *écriture féminine* (The Laugh of the Medusa 1976) ir bei autorių ir kritikų kaip Toril Moi (2001), Solveigos Daugirdaitės (2000, 2006), Viktorijos Daujotytės (1992, 2001), Elaine Showalter, Karla Gruodis (1995), Virginia Woolf (1998) ir Heide Soltau (1988) idėjomis apie moterišką rašymą ir feministinę literatūros kritiką.

1. Teorija

1.1 Feministinė literatūros teorija ir kritika. Moteriškas rašymas

Aptariant moterišką rašymą, vienas pagrindinių aspektų yra feminizmas ir feministinė literatūros kritika. Šios dvi sąvokos yra glaudžiai susijusios viena su kita, nes “feministinė literatūros kritika kilo iš poreikio prisidėti prie feministinio sąjūdžio XX a. 8-ojo dešimtmečio pradžioje, o jos teorinės prielaidos imtos formuluoti bent dešimtmečiu vėliau” (Daugirdaitė 2006: 160). Yra žinoma, jog feminizmo terminą iš tikrųjų pradėjo vartoti ne moteris, o vyras, socialistas Charles Fourier, kuris siejo moterų laisvę su bendrai visos žmonijos išsivadavimu (Daugirdaitė 2006: 160). Pasak Gruodis (1995 :13), feminizmas atsiranda tada, kai pačios moterys suvokė, kad moteriškumo sąvoka bei pritaikomi atitinkami aspektai, remiasi visuomenės išgalvotomis normomis ir ėmė tuo abejoti. Taip pat yra pabrėžiama, jog problemos su kuriomis feminizmas kovoja, kaip socialinė, politinė ir kultūrinė nelygybės, yra „*pamatinė* etinė problema“ (Gruodis 1995 :14).

Feministinei literatūros kritikai ypač svarbus yra radikalusis feminizmas, todėl, kad šioje feminizmo atšakoje „atsiranda feministinė teorija kaip akademinės analizės metodas: formuojasi feministinė filosofija, feministinė literatūros kritika, feministinė teologija ir t.t., pradedamos moterų studijos (peraugusios į lyčių studijas)“ (Daugirdaitė 2006: 161).

Anglų rašytoja Virginia Woolf yra laikoma feministinės literatūros pradininke, savo esė „Savas kambarys“ ji pateikė tokią mintį: „moteris privalo turėti pinigų ir savą kambarį, kad galėtų kurti“ (Woolf 1998: 8, kaip cituota Daugirdaitė 2006: 169). Taip pat Woolf mintys apie vyriškumą ir moteriškumą paliečia androgenijos, dvilytiškumo, sąvoką (Ibid). Atsiranda panašumų tarp Woolf minčių ir Cixous idėjų apie moteriškumą, vyriškumą ir biseksualumą bei apie moterų rašymą. Abi autorės savaip teigia, jog kiekvienas žmogus turi abiejų lyčių bruožų, polinkį į dvilytiškumą. Taip pat pagal Cixous ir Woolf, kūrybos procesas moterims vyksta tam tikroje izoliuotoje aplinkoje, Woolf atveju savo nuosavam kambaryje, o Cixous erdvėje, kurioje neegzistuoja jokios taisyklės. Pagal abi moteris, kūrybos procesas gali vykti tik tada kai nėra varžančių taisyklių pačiai moteriai, rašytojai ir jos vaizduotei.

Gruodis, teigia jog kūrimo procese, žmogaus vidinis balsas, *vidinis aš*, yra nuolat transformacijas patirianti būtybė, tad atsižvelgiant į tai „žmogaus laisvės prigimtis visiškai atsiskleidžia sugebėjimu *kurti prasmes* nepriklausomai nuo gimimo aplinkybių, mūsų istorinio konteksto, mūsų psichologinės sanklodos ir mūsų lyties“ (1995: 9). Taigi, Gruodis pabrėžia, jog kūrimo procese

išnyksta visos ribos tarp kuriančio individo ir jo fizinės formos ir vidinio pasaulio. Galima teigti, kad kūrimo procesas suteikia žmogui laisvės. Gruodis mintys apie neatsiejamą ryšį tarp kūrybos proceso ir laisvės primena Woolf ir Cixous idėjas apie vaizduotės laisvę kuriant. Taip pat šioje vietoje reikia paminėti, jog pagal Cixous rašymas moterims yra išsilaisvinimo įrankis nuo visuomenės ir vyrų dominuojančios perspektyvos literatūroje sukurtų stereotipų moteriškumui ir taisyklių moterims. Apie Cixous moterų rašymo idėjas yra aptarta tolimesniame šio darbo 1.2 *Hélène Cixous Écriture féminine* skyriuje.

Aptariant feministinę literatūros kritiką, yra ypač svarbu paminėti ginokritiką. Elaine Showalter, šitam feministinės kritikos tipui pritaikė prancūzišką terminą *la gynocritique*, *ginokritika* (Jacobus 2012: 25). Šį terminą literatūrologė Elaine Showalter apibūdina kaip pasisavinusį „moterišką moterų tekstų analizės būdą, (kuris) kuria modelius, pagrįstus moters patirties studijomis“; taip pat reikia pastebėti, jog „ginokritika yra susijusi su feministiniais istorijos, antropologijos, psichologijos ir sociologijos tyrimais; visos šios sritys susikūrė moterų subkultūros hipotezę“ (Daugirdaitė 2006: 172).

„Antrojoje feministinės kritikos rūšyje (ginokritikoje) pagrindinis dėmesys yra skiriamas moteriai kaip rašytojai, svarbu yra moteris kaip teksto prasmės kūrėja, moterų literatūros istorija, temos, žanrai ir struktūros. Šios feministinės kritikos rūšies objektas - moters kūrybos psichodinamika.“¹

Ankstyvoji feministinė kritika skiriasi nuo šiuolaikinės, anksčiau dėmesys buvo skiriamas vyrų parašytiems tekstams, juos analizuojant atrasti vaizduojamus lyčių santykius, bet tai buvo ir todėl, kad trūko moterų rašytojų darbų (Daugirdaitė 2006: 173). Priešingai yra šiuolaikinėje feministinėje literatūros kritikoje, ginokritikoje, kur pagrindinis dėmesys yra skiriamas moterų autorių darbams (Daugirdaitė 2006: 173). Svarbu pastebėti, jog remiantis ginokritika, svarbiu analizavimo objektu tampa ne tik pats kūrinys, bet ir autorius, šiuo atveju moters autorės bei jų perspektyvos.

¹ Jacobus, M. (2012). Towards a Feminist Poetics: Elaine Showalter. In *Women Writing and Writing about Women*. United Kingdom: Taylor & Francis Group. p. 25: “The second type of feminist criticism is concerned with woman as writer- with woman as the producer of textual meaning, with the history, themes, genres and structures of literature by women. Its subjects include the psychodynamics of female creativity;”

Vokietijoje moterys taip pat pasižymėjo savo feministiniais tikslais, naujos galimybės moterims mokytis ir studijuoti buvo vienas iš pirmųjų žingsnių moterų kūrybos link. Svarbu atkreipti dėmesį, jog Veimaro respublikos laikais (1919–1933 m.) buvo susikūrusios pirmosios moterų sąjungos, kurios kovojo už moterų teises, taip pat buvo leidžiamas laikraštis *Die Frau im Staat* (Soltau 1988: 220-221). Moterys gyvenančios Veimaro respublikoje savo kūriniais kovojo už savo teises, jų pagrindinės romanų veikėjos buvo būtent moterys (Soltau 1988: 221). Pirmasis pasaulinis karas taip pat turėjo didelę įtaką moterų vaidmeniui visuomenei, karo metu jos buvo perėmusios vyrų darbus fabrikuose ir tapo šeimos galvomis (Soltau 1988: 221). Šioje vietoje būtų svarbu paminėti žinomą vokišką posakį susijusį su Veimaro laikų moterimis bei jų padėtimi visuomenėje: *Kinder, Küche, Kirche* (vaikai, virtuvė ir bažnyčia), apie šį posakį yra aprašyta plačiau šio darbo 2. *Moteriškumo sąvoka* skyriuje. Bridenthal (1973: 148) primena, jog Karlas Gustavas Jungas buvo vienas iš pirmųjų vyrų, kuris apie šią problemą kalbėjo viešai savo darbe *Die Frau in Europa* (1948; 1929). Pokario metai suteikė moterims naujų galimybių, tokių kaip studijos ir platesnės darbo perspektyvos, tai ypatingai pasižymėjo moterų rašytojų kūkiniuose, kur pagrindinės veikėjos dažnai yra gydytojos, studentės ar mokytojos (Soltau 1988: 221). Galima teigti, kad moterų autorių rašymas buvo istorinių įvykių bei visuomenės požiūrio į moteris atspindys.

1.2 Héléne Cixous. *Écriture féminine*

Prancūzų rašytoja ir feministinės literatūros teoretikė Héléne Cixous žinoma kaip viena iš pirmųjų, kuri paskatino moteris nebijoti rašyti ir taip išlaisvinti save, savo moteriškumą, kūną nuo vyrų dominuojančios perspektyvos literatūroje bei moterims iškeltų moteriškumo standartų. Pagal Cixous yra akcentuojamas išskirtinis dėmesys ryšiui tarp moters rašybos bei jos laisvės, moteris turi rašyti save/pati, nes tokiu rašymo būdu ji galės išsivaduoti bei „įvykdyti būtinus lūžius ir transformacijas savo istorijoje“². Šioje vietoje yra akcentuojamas būtent moters ir moteriškumo suvokimas bei istoriją, kurią galima galima pakeisti rašant, pakeisti stereotipinį vyrų sukurtą moteriškumo suvokimą. Cixous pagrindinė idėja pagal *écriture féminine* (moteriškas rašymas) „perteikti išskirtinę moterišką perspektyvą“, kurios tikslas yra kritikuoti dominuojantį vyrišką diskursą vakarų literatūroje bei stengtis jį koreguoti moteriškąja linkme³. „Rašydama (save) moteris sugrįš į savąjį kūną, kuris buvo iš jos atimtas jos, o moteris be savo kūno negali būti kovotoja, ji

² Cixous, H., Cohen, K., & Cohen, P. (1976). The Laugh of the Medusa. *Signs*, 1(4), p. 880: „She must write her self, because this is the invention of a new insurgent writing which, when the moment of her liberation has come, will allow her to carry out the indispensable ruptures and transformations in her history.“

³ *Feminism in literature*. (n.d.). Detroit [Mich.] [etc.]: Thomson Gale. Vol 5. Helene Cixous skyrius p. 285

tampa tik kaip vyro pavaldinė, jo šešėlis“⁴. Taigi prancūzų autorė skatina moteris kurti ir nebijoti, vėl pabrėždama moters kūno ir rašymo ryšį, kuris yra stiprus įrankis pasipriešinimui. Reikia nepaisyti stereotipų ir kitų baimių kurios supa moterišką rašymą. Cixous savo esė „The Laugh of the Medusa“ (1976) (prancūziškai „Le Rire de la Méduse“; Medūzos juokas) skatina moteris rašyti ir taip kovoti už save bei savo moteriškumo reprezentaciją:

„Ir kodėl tu nerašai? Rašyk! Rašymas yra tau, to esi sau; tavo kūnas yra tavo, paimk jį. Aš žinau kodėl tu nerašei. Nes rašymas yra per daug didis tau, jis rezervuotas didingiems, tai yra „didiems vyrams“; ir tai „kvaila“; Rašyk, neleisk niekam tavęs stabdyti: net kvailai kapitalistinei sistemai, kurioje leidyklos yra gudrios bei paklusnios imperatyvų tarpininkės, kurios dirba prieš mus (moteris).“⁵

Galima teigti, jog pagal Cixous rašymas yra įrankis kovai prieš išsisknijusių vyrų dominuojančią bei kapitalistinę literatūros leidimo sistemą. Ji ragina moteris nebijoti ir naudoti rašymą, kuris ne tik leis susigrąžinti savąjį kūną, bet ir tuo pačiu kurti naują moteriškumo suvokimą literatūroje. Būtent rašymas iš savo moteriškos perspektyvos gražins joms jų kūną, kuris gali būti suprastas kaip moteriškumo reprezentacija literatūroje bei visuomenėje, taip pat rašanti moteris išsilaisvins nuo vyraujančių vyrų sukurtų neigiamų stereotipų supančių moteriškumą.

Pasak Héléne Cixous moters balsas ir rašymas susiję vienas su kitu kūrybos procese: „rašymas ir balsas... supinti vienas su kitu“ (Moi 2001:102). Moteris įvairiais lygmenimis egzistuoja savo balse ir rašymas tėra kalbėjimo tęsinys (Moi 2001:103) . Akivaizdu, kad pats rašymo procesas moteriai yra tarsi atitrūkimas nuo realybės, anot Cixous, kalbanti ir rašanti moteris egzistuoja kitoje laiko erdvėje, kurioje negalioja jokios gramatikos taisyklės (Moi 2001: 103). Taigi, galima teigti, jog moteris rašydama, ne tik pratęsia savo vidinio balso egzistavimą, bet tą darydama tuo pačiu metu pasineria į tam tikrą būseną, kuriai nesvarbios jokios taisyklės. Tačiau kaip atsiranda tokia kūrimo ir

⁴ Cixous, H., Cohen, K., & Cohen, P. (1976). The Laugh of the Medusa. *Signs*, 1(4), p. 880: „By writing her self, woman will return to the body which has been more than confiscated from her...A woman without a body, dumb, blind, can't possibly be a good fighter. She is reduced to being the servant of the militant male, his shadow.“

⁵ Cixous, H., Cohen, K., & Cohen, P. (1976). The Laugh of the Medusa. *Signs*, 1(4), p. 876: „And why don't you write? Write! Writing is for you, you are for you; your body is yours, take it. I know why you haven't written. Because writing is at once too high, too great for you, it's reserved for the great-that is, for “great men”; and it's “silly”; Write, let no one hold you back, let nothing stop you: not the imbecilic capitalist machinery, in which publishing houses are the crafty, obsequious relayers of imperatives handed down by that works against us and off our backs;“

rašymo laisvė? Moi (2001), aiškina, jog Cixous tai sieja su moters vaizduote, kūrybingumu ir moters kūno saugumu:

„Cixous, kaip ir daugybėje mitologijų, vanduo yra moteriškas elementas *par excellence*: mitinio pasaulio uždarybė talpina ir atspindi raminantį motinos iščių saugumą. Būtent šioje erdvėje Cixous kalbantis subjektas yra laisvas keliauti iš vienos subjekto pozicijos į kitą arba kaip okeanas susilieti su pasauliu. Šia prasme jos moters rašymo vizija tvirtai įsikūrusi lakoniškosios Vaizduotės uždarybėje: erdvėje, kurioje nyksta visi skirtumai; Toks Vaizduotės akcentavimas gali paaiškinti, kodėl rašanti moteris Cixous visatoje džiaugiasi tokia nepaprasta laisve“ (Moi 2001: 105).

Vaizduotė atlieka pagrindinį vaidmenį moters kūrimo, rašymo procese, ji suteikia laisvę ir tuo pačiu metu erdvę naujiems kūriniais, tekstams gimti.

Birutė Jonuškaitė, viename interviu yra teigusi, jog kūrybos procesas yra irgi susijęs su įkvepimu, su nepaaiškinama energija, kuri užvaldo autorių ir jis yra priverstas visas gautas žinias surašyti:

„Taigi man atrodo, kad kuriantis žmogus tik perduoda tai, ką gauna iš aukščiau. Nesvarbu, kaip mes tą galingą energiją pavadinsim. Aš tik žinau, kad iš pradžių įsižiebia maža kibirkštėlė, mintelė, kuri auga tavyje, šakojasi ir taip išsiraizgo smegenyse, taip tave visą apsemia, kad galiausiai esi priversta sėsti prie kompiuterio ir pradėti užrašinėti. Ta srovė pagauna ir neša tave kaip šapelį. Kuo jautiesi mažesnė ir nereikšmingesnė, tuo geriau. Esi baltas lapas. Tiesiog nuolankiai priimi tai, kas tau duodama. Svarbiausia, jog dirbi nors ir menkutį, bet tau skirtą darbą. Ir tada įvyksta keistas dalykas: jauti lengvai rašomo teksto stiprybę. Personažai atsiranda vienas po kito ir pradeda gyventi savo gyvenimus.“⁶

⁶ Interviu su Birute Jonuškaite <http://pasauliolietuvis.lt/birute-jonuskaite-norisi-rasyti-nepataikaujant-jokiems-madingiems-rasyimo-vejams/>

2. Moteriškumo sąvoka

Moteriškumo sąvoka turi labai platų apibūdinimą ir kiekvienas žmogus interpretuoja ir suvokia ją savaip. Moteriškumą galima suvokti nuo fizinio patrauklumo, grožio iki motinystės bei moters rolės visuomenėje. Daugirdaitė (2000) atkreipia dėmesį, jog moteriškumas yra ne tik susijęs su moters išvaizda, bet ir su visa moters visuma, tai kas ją apibūdina kaip moterį visuomenėje. Moteriškumas, tai moteriai „priskiriamas ‚privalomų‘ įgimtų ar socializacijos eigoje įgytų savybių rinkinys.“⁷ „Moteriškumas apima moters galimybes ir būdus kurti ir veikti pasaulyje kaip moteriai.“⁸ Galima suprasti, jog moteriškumas yra tai kas apibūdina moterį kaip asmenybę ir individą. Taip pat yra svarbu pabrėžti, kad moteriškumo formų bei kaip jis pasireiškia yra begalė, kiekviena moteris turi savo asmeninę moteriškumo formą ir apibūdinimą. Windsor (2015) aiškina moteriškumą kaip sietiną su „buvimu moterimi, kuri įkūnija charakterio bruožus kaip rūpestingumas, švelnumas, kuklumas.“⁹ Panašiai moteriškumo sąvoką apibrėžė ir Karlas Jungas ir jo mokiniai, jie pirmieji įvardijo moteriškumą susijusį su „teigiamais charakterio bruožais“, tokiais kaip užuojauta, motiniškas rūpestis arba globos suteikimas, jautrumas, žmogiškas supratimas, kantrybė susijusi su švelnumu ir atsinaujinimu.¹⁰ Visos šios savybės pasak Jungo bei jo mokinių yra *moteriškumo esybė*, čia reikėtų atkreipti dėmesį, jog nebuvo paminėtas fizinis grožis, kuris daugumai irgi yra asocijuojamas su moteriškumu. Dėl šios priežasties Jungo moteriškumo sąvoka yra vertinama labiau teigiamai, nes jos apibrėžimas leidžia moteriškumą suvokti plačiau, ne tik kaip fizinį patrauklumą ar tam tikras savybes priklausančias tik moterims.

Kalbant apie vokiečių moteriškumo bei moterų suvokimą, svarbu yra paminėti terminą, kuris ištikus dešimtmečius vyravo vokiečių visuomenėje nuo 19 a. iki 20 a. antros pusės ir tai yra trys k žodžiai: *Kinder, Küche, Kirche* (vaikai, virtuvė, bažnyčia). Tačiau žinomi trys k žodžiai, reprezentuojantys tris svarbiausius to laikotarpio moterų dėmesio objektus (*Kinder, Küche, Kirche*) turėjo platesnį šios sąvokos tęsinį, su „ironija ir juoku vis papildomi naujais žodžiais kaip *Konversation, Kleider*,

⁷ Daugirdaitė, S. (2000). *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 11

⁸ Daugirdaitė, S. (2000). *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 18

⁹ Windsor, E. J. (2015). *Femininities*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. p. 893: „being a woman who embodies characteristics like being nurturing, sensitive, demure, or sweet.“

¹⁰ Noddings, N. (1989). *Women and Evil* (1st ed.). University of California Press. 62p.: „These generally include the positive qualities of compassion, maternal caring or nurturance, responsiveness, relatedness (human understanding), patience (especially with human frailty), and an appreciation for renewal and repetition.“

Kuchen, Kaiser”¹¹ (pokalbis, rūbai, pyragas, kaizeris). Tai vyko ištikus dešimtmečius, kol feministės neprakalbo apie šio termino problematiką. Viena iš jų, kuri apie tai pasisakė buvo vokiečių nacionalinė ekonomistė ir feministė Henriette Fürth, ji sukritikavo *Kinder, Küche, Kirche* terminą ir teigė, jog „19 a. moterys buvo tapusios namų vergėmis.“¹² Iš tiesų moterims vokiečių visuomenėje buvo suteiktas priverstinis stereotipinis gyvenimo būdas.

Panašus terminas egzistavo ir Viktorijos laikais Didžiojoje Britanijoje, kuris vadinosi „Angel in the house“ (angelas namuose). Šios sąvokos esmė buvo nuolanki, paklusni, darbšti žmona ir mama. Panašiai kaip ir vokiečių *Kinder, Küche, Kirche* sąvoka, *Angel in the house* tikslas buvo nurodyti moters vietą bei pareigas visuomenėje. Dėmesio centre moterims turėjo būti tik namų ruoša, vaikai, vyras ir religija. Šioje vietoje galima pastebėti, kad nelieka vietos ir laiko asmeniniam moters tobulėjimui, jos karjeros ar kitokiems užsiėmimams kurie nebūtų susiję su jos apibrėžtu moteriškumu. „Moteris, kuri yra kaip *angelas namuose* turi bruožus kaip įgimtą gerumą ir nuoširdumą, tačiau su šiomis geromis savybėmis seka ir silpnos, nepastovios bei nerimtos moters įvaizdis, kuriai reikalinga nuolatinė vyro priežiūra bei apsauga.“¹³ Šis moters ir vyro priklausomybės ryšys panašus į Aristotelio teiginius apie moteris. Anot Aristotelio, „moteriškoji esybė yra asocijuojama su tam tikru trūkumu bei bejėgiškumu“, taip pat „yra priimtina bei teisinga, kad vyras turi valdyti žmoną.“¹⁴ Moterys yra vaizduojamos kaip bejėgės, negalinčios išgyventi pasaulyje be vyrų priežiūros ir pagalbos. Priešingą suvokimą apie moteris turėjo kitas to laikmečio mąstytojas ir filosofas Platonas, kuris buvo Aristotelio mokytojas. Pagal Platoną, „moterys buvo beveik lygios vyrams, nors ir fiziškai silpnesnės- jos buvo būtybės, kurios turėjo eilinius žmogiškus požymius, tačiau ne tokios tobulos kaip vyrai.“¹⁵ Nors Platonas apie moteris turėjo šiek tiek geresnę

¹¹ Paletschek, S. (2001). *Kinder – Küche – Kirche*, in: Etienne Francois / Hagen Schulze (Hg.), *Deutsche Erinnerungsorte*, Bd. 2, München. p. 421: „Die «Ks» werden zunächst spielerisch-ironisch gebraucht und durch weitere «Ks» ergänzt - Konversation, Kleider, Kuchen, Kaiser“

¹² Paletschek, S. (2001). *Kinder – Küche – Kirche*, in: Etienne Francois / Hagen Schulze (Hg.), *Deutsche Erinnerungsorte*, Bd. 2, München. p. 421 kaip minima iš Bock G. (2000). *Frauen in der europäischen Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München. p. 152.

¹³ Noddings, N. (1989). *Women and evil*. (1st ed.). University of California Press. p. 59: „As an “angel in the house”, woman has been credited with natural goodness, an innate allegiance to “a law of kindness”. But this same description extols her as infantile, weak and mindless- a creature in constant need of male supervision and protection”

¹⁴ Noddings, N. (1989). *Women and evil*. (1st ed.). University of California Press. p. 62: „The female’s essence is a lack or inability. It is natural and proper, then that the man should rule over his wife“

¹⁵ Noddings, N. (1989). *Women and evil*. (1st ed.). University of California Press. p. 62: „For Plato woman was potentially equal to man, although weaker physically- a creature who possessed basic human attributes but to a lesser degree of perfection than her male counterpart“

nuomonę nei jo mokinys Aristotelis, vis tiek moterys nebuvo tokia pačia lygmenyje kaip vyrai, kurie galima teigti, pagal abu filosofus buvo tobulumo įsikūnijimas.

2.1 Moteriškumas lietuvių ir vokiečių literatūroje. Požiūris į moteris visuomenėje

Moterų vaidmuo visuomenėje ir literatūroje yra viena iš nuolat aptariamų temų mūsų laikais, XXI a.. moterų kūryba ne tik leidžia pažvelgti į pasaulį iš moters perspektyvos, bet ir atspindi, atitinkamai nuo kūrinio, visuomenės požiūrį į moteris bei jų poziciją joje. Lietuvių literatūroje moterų kūryba yra dažnai asocijuojama su Žemaite ir jos realistine proza, Sofija Kymantaitė-Čiurlioniene, kuri įkvėpė naują kultūrinį mąstymą, taip pat Šatrijos Ragana, kuri yra žinoma kaip viena iš pirmųjų moterų rašytojų, pradėjusių kurti lyrinės prozos linkme, o Jurga Ivanauskaitė pradėjo postmoderniosios lietuvių literatūros atkarpą (Daujotytė Pakerienė 2001: 16). Šios minėtos moterys ir kitos autorės iš tiesų labai prisidėjo prie lietuvių literatūros lauko. Pagal Joną Grinių, lietuvių rašytojo Vinco Krėvės dramų moterys yra nuolankios ir kupinos jausmų, tad galima teigti, jog jų moteriškumas yra tiesiogiai surištas su *pasyvumu* ir *jausmingumu*.¹⁶ Visiškai priešingai yra suvokiamas moteriškumas Daujotytės perpektyva, ji sieja moteriškumą su fiziniu patrauklumu, grožiu¹⁷. Aptariant dvi moteris Oną Pleiterytę ir Salomėją Bačinskaitę- Bučienę abi apibūdina kaip *gražias ir moteriškas*. Daugirdaitė pabrėžia jog „Daujotytė nėra plačiau paaiškinusi, kaip ji supranta moteriškumą, galbūt laikydama tai savaime suprantamu dalyku; „moteriška“ čia reiškia veikiausiai fizinį patrauklumą, komentarą epitetai graži.“¹⁸ Galima matyti ženklų skirtumą kaip lietuvių rašytojai suvokia moteriškumą ir moteris. Atkreipiant dėmesį į pateiktus moteriškumo suvokimo pavyzdžius, vyro ir moters požiūriai iš ties skiriasi, galima teigti jog pačių moterų perspektyva moteriškumo sąvoka sietina su fiziniu patrauklumu, o vyrų požiūris labiau sutelktas į jų charakterio bruožus. Žinoma, yra begalė moteriškumo suvokimo būdų, nes kiekvienas žmogus, nepaisant lyties, turi savą moteriškumo interpretaciją bei tam tikrą perspektyvą. Svarbu atkreipti dėmesį, jog panašiai vaizduojamas moteriškumas ir Jonuškaitės dviejų dalių romane „Didžioji sala“, kuris aptariamas šiame rašto darbe. Šioje vietoje galima teigti, jog jos ne tik apibūdinamos kaip jausmingos,

¹⁶ Daugirdaitė, S. (2000). *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 21p. ; kaip rašyta Grinius J. 1973 *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, t. 1, p. 95.

¹⁷ Daugirdaitė, S. 2000. *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 21, kaip rašyta Grinius J. 1973 *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, t. 1, p. 95. kaip minėta Daujotytė Pakerienė (1992). *Moters dalis ir dalia*, Vilnius: Vaga, p. 62.

¹⁸ Daugirdaitė, S. (2000). *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 21

nuolankios, tačiau ir gražios, dailaus kūno ir veido bruožų. Visa ši charakterio bruožų ir fizinio patrauklumo visuma sudaro moteriškumo apibrėžimą kalbant apie Jonuškaitės romano moteris. Tačiau apie tai plačiau yra aprašyta šio rašto darbo 5.4 *Moterys ir moteriškumo vaizdavimas* romanuose skyriuje. Aptariant moteriškumą ir moterų reprezentaciją lietuvių literatūroje svarbu paminėti vienas įsimintiniausių moteriškos giminės figūrų, kurios yra lietuvių liaudies pasakos „Eglė žalčių karalienė“ (1837) pagrindinė veikėja Eglė ir Žemaitės „Marti“ (1900) pagrindinė veikėja Katrė. Abi šios figūros yra moteriškumo, kuris gali būti suvoktas kaip pasiaukojimas, švelnumas ir nuolaidumas įsikūnijimas.

Vokiečių literatūros lauke, moterys taip pat pasižymėjo savo kūriniais. Jau nuo romantizmo laikų vokiečių autorės pasižymėjo savo išskirtine kūryba, Sophie von La Roche, romano *Die Geschichte des Fräuleins von Sternheim* (1771) autorė, yra laikoma viena pirmųjų *Frauenroman* žanro pradininkių (Stephan 2013: 212). Jos pavyzdžiu sekė autorės kaip Friederike Helene Unger, Caroline Auguste Fischer, Johanna Schopenhauer ir kitos (Stephan 2013: 212). Nors šios autorės buvo sėkmingos, joms nebuvo lengva ištrūkti iš to laikotarpio vyraujančių nuostatų prieš moterų kūrybą. Tačiau reikia paminėti, jog autorės kaip Sophie von Albrecht *Theresgen* (1781), Amalie von Imhoff *Die Schwester von Lesbos* (1790), Karoline von Gröndlerode *Hilgund* (1805), savo kūriniais įrodė, kad ne tik vyrai, bet ir moterys gali rašyti dramas (Stephan 2013: 212). Moteriškumas vokiečių literatūroje turi išskirtinę istoriją, nuo *Frauenschreiben* (moterų rašymo) fenomeno iki šiuolaikinės feministinės kūrybos. Moterų kūryba ir moteriškumas vokiečių literatūroje nuo senų laikų pasižymėjo savo savitumu labiau vyrų dominuojančioje srityje. Pats Gėtė moteris vaizdavo kaip gražias bet nuolankias, pasiaukojančias dėl kitų, dažnai dėl vyrų ir vaikų. Savo kūrinyje *Faustas* (1832) pagrindinė veikėja Margarita yra ne tik išnaudojama Fausto bei kitų žmonių dėl savo gero būdo, bet ir galima teigti, kad jos pagrindinis moteriškumo bruožas yra nuolankumas bei pasiaukojimas. Taip pat yra svarbu atkreipti dėmesį, jog pats Gėtė kartu su Šileriu, buvo nuomonės kad moterys nustodavo kurti tada kai jos ištekėdavo, tada kai jų kaip motinų ir žmonių atsakomybės tapdavo pirmenybe (Stephan 2013: 213).

„Būdamos poetės, dramaturgės ir prozininkės, moterys veržėsi į „vyrų zoną“, kurią klasikais

autorai įnirtingai bandė ginti nuo moterų konkurencijos. Gėtė ir Šileris skundėsi dėl „moterų diletantizmo“ ir „moteriškumo“ vieningai.¹⁹

Tad galima teigti žinomi autoriai kaip Gėtė ir Šileris suvokė moterų kūrybą kaip grėsmę klasikinei literatūrai, kurioje didžioji dalis buvo vyrų autorių. Tad požiūris į moteris vokiečių literatūroje nuo senų laikų buvo atspindys kaip į moteris bei jų moteriškumą žiūrėjo visuomenė, kas jau buvo aptarta ankstesniame 2. *Moteriškumo sąvoka* skyriuje.

Moteriškumas nuo pat senų laikų buvo siejamas su gamta ir tam tikrais tautosakos bei mitologijos motyvais. Daugirdaitė (2000) atkreipia dėmesį, jog yra žymus skirtumas tarp moterų bei jų moteriškumo vaizdavimo senais laikais ir kaip moterys vaizduojamos šiuolaikiniais laikais. Graikų deivės turėjo daug rolių su kuriomis jos buvo asocijuojamos, ne tik kaip dukra, motina ar žmona, bet ir kaip „medžiotoja, dvasininė vadovė, tikslo siekiančia tyrinėtoja, amatininke, menininke, kare“²⁰. Priešingai yra vaizduojamos Pelenė, miegančioji gražuolė bei kitos pasakų princesės, jos „yra laikomos veikiau patriarchijos sukurtu idealaus moteriškumo reprezentantėmis“²¹ dėl savo nuolankaus, pasyvaus būdo bei pasakiško grožio, visą tai atitinka visuomenės sukurtus moteriškumo standartus moterims. Šioje vietoje galime matyti aiškia literatūros įtaką moteriškumo sąvokai. Senasis mitologijos moterų, deivių moteriškumo bei pačio moters identiteto suvokimas tapo tam tikru gydymo įrankiu mūsų laikų moterims, kurios kenčia nuo tam tikrų savivertės sutrikimų bei neapykantos sau²². Tačiau svarbu pabrėžti, jog minėta moterų neapykanta sau atsiranda dėl tam tikrų moteriškumo standartų sukurtų visuomenėje ir tuo pačiu metu visos geros asmenybės savybės yra laikomos su vyriškumu.²³

¹⁹ Stephan, I. (1990). Literarischer Jakobismus in Deutschland (1789-1806). knygoje Beutin, W. (2013). *Deutsche Literaturgeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart* (8., aktualisierte und erw. Aufl.). Stuttgart ; Weimar: J.B. Metzler. p. 212-213: „Als Lyrikerinnen, Dramatikerinnen und Prosaistinnen stießen Frauen gleichermaßen in eine >>Männer- Zone<< vor, die die klassischen Autoren vehement gegen die Weibliche Konkurrenz zu verteidigen suchten. In ihren Klagen über den >>Dilettentismus der Weiber<< und die >>Frauenzimmerlichkeiten<< waren Goethe und Schiller sich einig“

²⁰ Daugirdaitė, S. (2000). Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 19.

²¹ Daugirdaitė, S. (2000). Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 19.

²² Daugirdaitė, S. (2000). Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 20.

²³ Daugirdaitė, S. (2000). Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. p. 20.

Panašiai kaip graikų deivės buvo moteriškumo įsikūnijimas, moteriškumas baltų tautosakoje buvo asociuojamas su laumėmis, gamta ir deivėmis. Deivės bei laumės buvo laikomos gamtos dalimi, moteriškumo reprezentacija. Jos dažnai buvo vaizduojamos kartu su tam tikrais gamtos elementais, kaip vanduo ir neretai gyvūnais. Deivės buvo moteriškumo bei motinystės simbolis, pavyzdžiui aisčių deivė Laima buvo asocijuojama ne tik su likimu bet ir su motinišku savo charakteriu, savo rūpinimusi visomis būtybėmis, panašiai ir Pelkių Žemyna, kuri „motiniškai priėmė mirusiuosius į savo „naktinių“ vandenų (pelkių) gelmių iščias, iš kurių jie vėl atgimsta“²⁴, galima teigti, jog baltų tautosakoje pačios moterys bei deivių ir laumių moteriškumas buvo labai dažnai siejamas su motinyste. Moteriškumo, gamtos ir motinystės ryšys taip pat akivaizdus Jonuškaitės romane „Didžioji sala“. Plačiau apie šį ryšį yra aprašyta šio darbo 5.5 *moteriškumas, gamtos ir tautosakos ryšys* skyriuje.

²⁴ Vyčinas, V. (1999). Senovės Europos deivės. Kaunas: Šviesa. p. 115.

3. Šeimos romanas. *Familienroman*

Šeimos romanas (vok. *Familienroman*) dar kitaip vadinamas kartų romanu (vok. *Generationsroman*), kaip ir pavadinimas atskleidžia, dažniausiai vaizduoja autorių asmeninius šeimos ar giminės išgyvenimus bei tikrus įvykius. Teigiama, jog Šeimos romanas susikūrė maždaug 16-ame amžiuje, kaip „brandžios šeimos kultūros atspindys“²⁵ (vok. *Spiegel ausgereifter Familienkultur*). Tačiau jau 18-ame amžiuje šeimos romanas netenka savo populiarumo ir lieka gyvuoti nereikšmingos literatūros kategorijoje.²⁶ Tik vėl po šimtmečio šeimos romano žanras dėka gerai žinomų kūrinių kaip *Anna Karenina* ar *Die Buddenbrooks* susigražina savo populiarumą (Galli & Costagli 2010: 8).

Šeimos romanas dažnai siejamas su *Väterliteratur* (tėvų literatūra). Abiejuose žanruose šeimos romane ir *Väterliteratur* pagrindinės temos yra karas ir jo paliktos nuoskaudos, palietusios autorių šeimas. Svarbu paminėti, jog šių žanrų autoriai yra skirstomi į skirtingas kartas. *Väterliteratur* autoriai priklauso antrajai kartai, kuri rašė XX a. antrojoje pusėje (1970-1980), dauguma šių autorių yra „maištaujantys sūnūs ir dukterys, kurie po tėvų mirties kaltina juos prisidėjus prie nacionalsocializmo“²⁷, tiesa, kad šių autorių rašymas buvo vertinamas labiau neigiamai dėl savo pesimistinės nuomonės ir pozicijos išsakymo. Pagrindiniai *Väterliteratur* bruožai yra „melancholiškas tonas bei negatyvus narciziškumas, visą tai pasireiškia lėtinio skundimosi forma.“²⁸ Šioje vietoje yra svarbu pabrėžti, kad čia autoriaus lytis neturi akivaizdžios įtakos kūriniui, pavyzdžiui lyginant su feministinės literatūros kūriniiais, kuriame dėmesio centre yra iš moters perspektyvos perteikiamas pasakojimas.

Šiame darbe nagrinėjamas Julios Frank romanas „Vidurdienio moteris“ (2008) taip pat yra šeimos romano žanro. Pasak Eidukevičienės, Frank „savo romane nebeaprašinėja sudėtingo praeities (re)konstravimo proceso ir prieš skaitytojų akis pateikia tik meistriškai *sukurta* senelės (iš dalies ir

²⁵ Galli M. & Costagli S. (2010). *Deutsche Familienromane: literarische Genealogien und internationaler Kontext*. München: Fink. p. 7. Kaip minima iš H. Pongs. 1964. *Das kleine Lexicon der Weltliteratur. Familienroman*. Stuttgart. p. 452.

²⁶ Galli M. & Costagli S. (2010). *Deutsche Familienromane: literarische Genealogien und internationaler Kontext*. München: Fink. p. 8.

²⁷ Byram, K. A. „The Challenge of *Mütterliteratur*: Gender, Generation, and the Genres of German Cultural Memory“ (2018), p. 41: „In literary scholarship, the second generation has been associated with the genre of *Väterliteratur* (father literature) of the 1970s and 1980s, in which rebelling sons and daughters indict their fathers' complicity in National Socialism after those fathers' deaths“.

²⁸ Schneider, M., & Daniel, J. O. (1984). Fathers and Son's, Retrospectively: The Damaged Relationship between Two Generations. *New German Critique*, 31, p. 43.

tėvo) gyvenimo versiją“ (Eidukevičienė 2008 : 159). Taigi galima teigti, jog nuo šeimos romano pradžios, šešiolikto amžiaus, šis žanras patyrė daug metamorfozių. Nors šiuolaikinis šeimos romanas teturi savo pagrindinį tikslą, perteikti šeimos ir giminės realius gyvenimo įvykius, jie yra pasakojami bei vaizduojami atsižvelgiant į autoriaus norą kaip jis nori tas asmenines istorijas pateikti, išplėstai ar jų sutrumpinta versija. Dažniausiai šeimos romanai yra parašyti giminių, anūkų ar pačių vaikų, kurių tėvai gyveno pirmojo ar antrojo pasaulinio karo metu, „praeitis dažniausiai atgyja per netikėtai atrastus laiškus, dienoraščius ar nuotraukas“ (Eidukevičienė 2008 : 158). Būtent karo tema yra tai kas dažniausiai jungia šeimos romanus, šiame darbe analizuojami vokiečių ir lietuvių rašytojų romanai taip pat turi šį antrojo ir pirmojo pasaulinių karų bei giminės išgyvenimų ir įvykių bendrą aspektą.

4. Empirija

Šiame darbe analizuojami du romanai: vokiečių autorės Julios Frank „Vidurdienio moteris“ (2008) bei lietuvių autorės Birutės Jonuškaitės „Didžioji Sala“ (1997, 1999). Šiuos kūrinius sieja tai, kad jie yra šeimos romanai, kurių pagrindinė pasakojimo perspektyva yra moteris, taip pat moteriškumas juose vaizduojamas skirtingais būdais, kurie šiame darbe bus aptarti. Abiejų autorių romanų veiksmo laikotarpis apima pirmojo ir antrojo pasaulinio karo metus, kas taip pat yra svarbus aspektas analizuojant moteriškumo raidą bei jo reprezentaciją pačiuose romanuose. Analizei bus pasitelktas komparatyvistinis metodas nagrinėjant bei lyginant kokiais aspektais ir motyvais pasireiškia moteriškumas pačiuose romanuose.

5. Analizė

5.1 Julia Frank

Julia Frank (Franck vok. versija) gimė 1970 m. Berlyne, Vokietijoje, studijavo Pietų Amerikos, filosofijos ir naujosios vokiečių literatūros mokslus²⁹. Žinomiausi jos kūriniai yra „Liebediener“ (1999) ir „Bauchlandung“ (2000). Už romaną „Vidurdienio moteris“ (vok. „Die Mittagsfrau“) 2007 m. yra gavusi vokiečių knygos apdovanojimą „Deutscher Buchpreis“³⁰. Autorės romanas „Vidurdienio moteris“, kaip ir Jonuškaitės „Didžioji sala“, yra priskiriami *šeimos romanų* (vok. *Familienroman*) kategorijai. Pats romanų turinys bei veikėjai yra įkvėpti realaus gyvenimo istorijų ir įvykių, susijusių su pačiomis autorėmis ir jų šeimomis. Apie šeimos romaną šiame darbe plačiau parašyta 3. *Šeimos romanas* skiltyje.

Frank, viename interviu teigė, jog noras sužinoti daugiau apie savo močiutę, kuri ir buvo romano „Vidurdienio moteris“ pagrindinė mūza, atsirado po pirmojo autorės vaiko gimimo. Autorei su jos giminių pagalba pavyko sužinoti daugiau apie savo močiutę, tėvo mamą:

„Tolimi močiutės giminės pasakojo, kad ji dešimtmečius gyveno su seserimi vieno kambario bute ir nė viena į savo gyvenimą nieko neįsileido. Ji niekada neužsiminė apie jokią vaiką. Sprendimas absoliučiai neigti motinystę ir neturėti jokio ryšio su vaiku, man atrodė keistas ir tuo pat metu neįtikinamas. Norėjau daugiau apie tai sužinoti ir suteikti šiai moteriai istoriją.“³¹

Taigi Frank, įkvėpta asmeninės šeimos istorijos, tėvo vaikystės bei jo ryšiu su mama, parašė šį romaną. Taip pat yra svarbu paminėti romano pavadinimo reikšmę, kuri yra susijusi su *vidurdienio moters* legenda. Pati autorė interviu su *Zeit* aiškino legendos ir romano ryšį: „legenda apie vidurdienio moterį čia tinka, nes tai labai geras bandymas papasakoti nepaaiškinamą įvykį“³²,

²⁹ Julios Frank biografija <https://www.juliafranck.de/>

³⁰ Julios Frank biografija <https://www.juliafranck.de/>

³¹ *Zeit* interviu su Julia Frank <https://www.zeit.de/online/2007/40/interview-julia-franck>

³² „Die Legende der Mittagsfrau finde ich passend, weil es ein sehr typischer Versuch ist, einem nicht erklärlichen Vorfall eine Geschichte zu geben“ *Zeit* interviu su Julia Frank <https://www.zeit.de/online/2007/40/interview-julia-franck>

Vidurdienio moters legendą ir romaną sieja tai, kad abu yra nepaaiškinami reiškiniai, istorijos, kurioms yra bandoma suteikti prasmės.

5.2 Birutė Jonuškaitė

„Didžioji sala“ (I, II d.) autorė Birutė Jonuškaitė - Augustinienė gimė 1959 m., yra išeivė iš Lenkijos lietuviškosios salos (Peluritytė, Viliūnas 2003: 207) ir yra šešių knygų autorė, poetė, prozininkė ir vertėja. Jos dviejų dalių romanas „Didžioji sala“ suteikia autorei romanistės titulą (Ibid). Jonuškaitė yra baigusi žurnalistikos studijas Vilniaus universitete, nuo 1985 m. gyvena Lietuvoje ir nuo 1994 m. yra Lietuvos rašytojų sąjungos narė.³³ Peluritytė (2003) teigia jog Jonuškaitė yra gerai žinoma savo moteriškos perspektyvos kūryba:

„Žvelgiant į visą XX a. antrosios pusės lietuvių literatūrą, galima tvirtinti, kad kaip tik Jonuškaitės prozoje taip atidžiai perteikiama jausminė, juslinė moters patirtis - visi įmanomi kūniški impulsai ir potyriai: pirmą kartą ankstyvoje jaunystėje pajustas kūniškų troškimų nerimas, kylantis geismas ir netikrumas.“³⁴

Iš tiesų Jonuškaitės jautri moteriška gyvenimo patirtis bei išgyvenimai, kurie yra pateikti moters perspektyva puikiai atsispindi ir „Didžioji sala“ (I, II), kur pagrindinės veikėjos yra jausmingos, gražios ir gyvenimo iššūkių bandomos moterys. Jonuškaitės romane moteriškumo sąvoka susidaro iš daugybės aspektų, kurie bus aptarti kituose šio darbo skyriuose.

³³ Birutės Jonuškaitės biografija <https://rasytojai.lt/rasytojai/jonuskaite-augustiniene-birute/>

³⁴ Peluritytė, A. (2003). *Jauniausieji lietuvių prozininkai*, knygoje *Naujausioji lietuvių literatūra (1988-2002)*. Vilnius: Alma littera. p. 208.

5.3 Romanų santraukos

Julios Frank romanas „Vidurdienio moteris“, vaizduoja vienos moters, kuri gyveno dviejų pasaulinių karų metu, gyvenimo istoriją bei jos sūnaus prisiminimus apie ją. Romano pradžioje minimas Franzo Kafkos teiginys: „nieko blogo: tu tik peržengei slenkstį, viskas puiku. Tai kitas pasaulis, ir tau nėra reikalo kalbėti“³⁵, ši Kafkos mintis yra tarsi pagrindinės romano veikėjos Helenos atspindys. Helena yra žydė, tačiau jos vyras priverčia ją pamiršti apie savo žydiškas šaknis ir praeitį. Ji vyro paskatinta priėmus naują vokiečių moters identitetą, naują pasą, su juo ir naują vardą bei pavardę, pasikeičia drastiškai. Kitas pasaulis Helenai, dabar jau vardu Alisa- naujas jos gyvenimo etapas, kuriame apie savo praeitį ji negali kalbėti. Jos žydiška praeitis lieka kaip paslaptis.

Romano prologe ir epilogė galima stebėti šios šeimyninės istorijos pasakojimą iš Helenos sūnaus Peterio perspektyvos. Šios dvi romano dalys atveria skaitytojui kelią į istoriją ir užveria. Pagrindinės romano temos panašios į Birutės Jonuškaitės romano temas: motinystė, moterų santykiai tarpusavyje ir su vyrais bei karo įtaka moterų gyvenimui, visa tai daro įtaką jų moteriškumui.

Birutės Jonuškaitės romane „Didžioji sala“ pirmojoje dalyje (1997) pagrindinės veikėjos yra keturios moterys, kurios reprezentuoja tris kartas: Ksenia, Marė, Viktorija ir Stasė. Svarbiausios temos romane yra moterų gyvenimai, jų vaikų ir mylimųjų netektys, motinystė bei karas. Pirmojoje romano dalyje veiksmas vyksta Ringių dvare, panelė Ksenia Romanovič kilusi iš pasiturinčios lenkų šeimos yra išsiunčiama pas savo dėdę į minėtą dvarą. Ji turi atlikti bausmę už tai, kad pastojo nuo savo draugo Jokūbo, kuris yra žydas, o tai to laikotarpio visuomenėje nebuvo priimtina. Ši tėvų bausmė Kseniai iš tiesų pakeičia visą jos gyvenimą. Ji ne tik turi išgyventi visus sukeltus skausmus po prievartinio aborto, bet ir panyra į gilią depresiją. Laikui bėgant ir jai bręstant, Ksenia susiduria ne tik su naujais gyvenimo iššūkiais kaip meile, geismu, noru tapti mama bet ir su karo įvykiais. Ksenią turbūt labiau nei karas sužlugdo negalėjimas turėti vaikų. Tačiau netikėtai atsiradusi nauja tarnaitė Marė viską pakeičia, ji Kseniai tampa tikra dukra. Marės gyvenimas yra panašus į Ksenios: negalėjimas turėti vaikų, meilės ir geismo kančios bei noras būti motina, visą tai slegia ją kaip moterį, nes tai labai veikia jos moteriškumą. Marei vis dėl to pavyksta pagimdyti dukrą, kuri daro įtaką pokyčiams jos asmenybėje, suteikia jai stiprybės ir ryžto, šie bruožai atsiranda su motiniškais

³⁵ Franzas Kafka, *Dienoraščiai, Dvyliktas sąsiuvinis*, 1922m., kaip minima Julia Frank romane „Vidurdienio moteris“ (2008) pratarmėje

instinktais. Jos dukros Viktorijos gyvenimas palyginus su Ksenia ir Mare yra laimingas, ji turi mylimąjį, bendrus ateities planus, net nėštumas ir dukros gimimas nesutrukdo jos studijų planų. Tačiau didžiosios salos prakeiksmas tęsiasi ir Viktorijos netikėta mirtis sužlugdo jos mamą Marę kaip moterį.

Antrojoje „Didžioji sala“ (1999) dalyje, viskas yra pasakojama iš Stasės perspektyvos, iš jos vaikystės ir jaunystės prisiminimų, gyvenime didžiojoje saloje bei dabartinio gyvenimo Vilniuje kasdienybės pasakojimų. Kaip ir pirmoje romano dalyje pagrindinės temos yra panašios: moterų išgyvenimai, meilė, moters ir vyro santykiai, motinystė bei politiniai įvykiai, moteriškumo raida, visą tai daro įtaką moterims. Romano pradžioje pasakojimas yra iš Stasės perspektyvos, kuri dar yra savo motinos iščiose, ji ne tik mato kas vyksta aplinkoje, bet ir žino kokia bus jos ateitis (Jonuškaitė 1999: 5-11). Antrojoje romano dalyje Stasė taip pat pasakoja įvairius prisiminimus apie kitas Didžiosios salos moteris tarp jų ir apie savo motiną, Marę ir Viktoriją. Būtent Viktorijai yra skiriamas ypatingas dėmesys ir jų draugystei. Taip pat Stasė per savo prisiminimus pasakoja kaip klostosi gyvenimas Didžiojoje saloje po Viktorijos staigios mirties bei kaip salos prakeiksmas pasiekia pačią Stasę. Svarbu paminėti, jog Stasė atstovauja trečiajai moterų kartai, kuri vaizduojama romane, tad galima pastebėti tam tikrus pokyčius ne tik pačių moterų gyvenimuose, bet ir kaip tie pokyčiai atspindi to meto visuomenės požiūrį į moteris, jų moteriškumą. Šioje romano dalyje pagrindinis tikslas tampa ne be vaikai, motinystės troškimas, bet mokslų ir karjeros siekimas, asmenybės tobulėjimas, taip pat noras ištrūkti iš didžiosios salos prakeiksmo, kuris turi didelę įtaką romano moterų moteriškumui.

5.4 Moterų ir moteriškumo vaizdavimas romanuose

Moteriškumas Frank ir Jonuškaitės romanuose yra vaizduojamas skirtingais būdais, tačiau galima išskirti kelis pagrindinius moteriškumo vertinimo kriterijus, pagal kuriuos moterys yra romanuose skirstomos į labiau ir mažiau moteriškas. Taip pat dar vienas svarbus aspektas, kuris bus aptartas yra kaip moterys yra vaizduojamos romanuose, ar jos atitinka visuomenės normų nustatytus moteriškos moters standartus, ar jų moteriškumas yra autorių kuriamas iš naujo, iš moteriškos perspektyvos, praplečiant moteriškumo sąvokos apibrėžimą. Romanus jungianti moteriškumo ir motinystės tema taip pat bus išnagrinėta. Vėliau šiame rašto darbe bus aptartas moteriškumo, gamtos ir tautosakos ryšys bei moteriškumo ir religijos motyvai, šios temos yra ypač svarbios Jonuškaitės romane. Galiausiai bus aptarti kiti aspektai ir įvykiai įtakojantys moteriškumo sąvokos formavimą romanuose, kaip karas ir besikeičianti visuomenė.

Analizuojant abiejų autorių romanus yra svarbu pastebėti, kaip juose yra vaizduojamos moterys, kokius moteriškumo bruožus jos turi, nes pagal tai galima romanų moteris suskirstyti į labiau visuomenės moteriškumo standartus atitinkančias moteris ar jų moteriškumas susidaro iš kitų, naujų aspektų, kurie formuoja moteriškumo sąvoką iš naujo. Šiame rašto darbe pagrindinis dėmesys Jonuškaitės romano „Didžioji sala“ analizėje bus skiriamas trimis romano moterims, Kseniai, Marei bei Stasei. Taip pat bus analizuojama pačios didžiosios salos kaip vietovės personifikacija ir jos moteriškumo motyvai. Julios Frank romane „Vidurdienio moteris“ bus analizuojamos trys moterys, pagrindinė veikėja Alisa, jos sesuo ir jų mama. Tačiau reikia paminėti, kad aptariant šias moteris ir jų moteriškumą taip pat bus aptartos ir kitos šio romano veikėjos, turėjusios tam tikrą įtaką romanų moterims.

Birutės Jonuškaitės dviejų dalių romane „Didžioji sala“ moterys ir moteriškumas yra vaizduojamas įvairiais aspektais. Svarbiausia atskirti du moteriškumo vertinimo būdus kurie yra naudojami šiame romane: pagal moterų išvaizdą, jų grožį bei pagal jų charakterio bruožus, atitinkančius tam tikrus visuomenėje nustatytus moteriškumo standartus. Vienos iš pagrindinių romano veikėjų Ksenios moteriškumas, yra vertinamas pagal abu būdus. Nuo pat romano pradžios yra pabrėžiamas jos grožis, „...tokia jauna, tokia graži ir jau pasmerkta“³⁶, nors ir Ksenia yra vaizduojama kaip nelaiminga jauna panelė, jos grožis yra išskirtinis bruožas, kurį pastebi aplinkiniai žmonės. Taip pat Ksenios išvaizda buvo akcentuojama net akademinėje srityje „ją mėgo mokytojai, ji buvo gabi, imli

³⁶ Jonuškaitė, B. (1997). I t., Vilnius: Vaga. 9p.

ir..., be abejo, žavinga mokinė; Tamsta, panele Ksenia, mokate mąstyti, jūsų protas šviesus ir puikiai veikia³⁷, reikia pastebėti, kad Ksenios nuomonė tarp išsilavinusių vyrų ir moterų buvo laikoma svarbia, diskusijose jos sugebėjimai kritiškai mąstyti buvo vertinami teigiamai. Ksenios moteriškumo vaizdavimas romane šiek tiek pasikeičia, kai ji sulaukia daugiau dėmesio iš vyrų, kurie yra akivaizdžiai susižavėję ja kaip moterimi ir jos moteriškumu. „Kseniai Viešpats nepašykštėjo nei grožio, nei ūgio, nei dailių kūno linijų; Jos moteriškumas veržėsi pro kiekvieną suknelės siūlę, o eigastis vyliojo vyrus, kaip kabliukas su besiraitančiu slieku vilioja alkaną žuvį³⁸, taigi jos kūnas vaizduojamas kaip moteriškumo simbolis, kuris kaip magnetas traukia vyrus. Reikia paminėti, kad Ksenia puikiai žino savo moteriškumo pranašumą ir išnaudodama visas savo moteriškumo jėgas žino kaip gauti naudos iš vyrų. Tuo tarpu jos vyras Vladislovas į jos moteriškumą žiūri kaip skirtą tik jam, „žmonos aistra...jam bylojo apie atsidavimą, prierašumą ir ištikimybę³⁹, Vladislovas akcentuoja būtent tas charakterio savybes kurios simbolizuoja silpnumą bei atsidavimą vyrui. Šioje vietoje autorė pabrėžia, jog Vladislovo suvokimas apie Ksenios moteriškumą yra klaidingas, nes juk „ar galėjo kada nors dilgtelti vyriškio širdį klastinga mintis, kad visa tai tik stipraus, nepasotinamo moteriško geismo proveržimai?⁴⁰, Jonuškaitė pateikia dvi moteriškumo suvokimo versijas, kurios labai skiriasi viena nuo kitos. Pats Vladislovas mato Ksenios moteriškumą iš savo vyriškos perspektyvos, net nepagalvojęs, kad Ksenios moteriškumas yra tik kaip įrankis jai gauti ko ji nori, nes juk ji yra šioje vietoje pranašesnė. Galima teigti, kad Ksenios moteriškumas yra jos kaip moters stiprybė. Jos moteriškumo apibrėžimas šiek tiek pasikeičia jai priėmus tarnaitę Marę į savo dvarą, pas ją atsiranda pagrindiniai bruožai susiję su motinyste kaip rūpestingumas, meilė vaikui ir švelnumas. Ksenios motinystės ir moteriškumo ryšys bus aptartas kitame skyriuje 5.5 *Moteriškumo ir motinystės ryšys*. Ksenios figūra romane pasižymi jausmingumu ir išskirtiniu savo grožiu bei rūpesčiu kitiems, tai yra pagrindiniai jos kaip moters moteriškumo bruožai. Panašiai yra vaizduojama ir Marė, Ksenios tarnaitė, vėliau tapusi nauja Ringių dvaro ponija. Marės moteriškumas taip pat susijęs su jos išskirtiniu grožiu, rūpesčiu, darbštumu bei jausmingumu, tačiau reikia paminėti, kad Marės figūra nuo pat pradžių yra asocijuojama su moteriška skaistybe, drovumu, priešingai nei Ksenia, kurios moteriškas geismas

³⁷ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 9-10

³⁸ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 38

³⁹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 41

⁴⁰ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 41

bei meilė nugalėjo viską, „žydui skaistybė atidave“⁴¹, tačiau Ksenios skaistybės praradimas jos moteriškumo neįtakoja neigiamai, o motinystės troškimas ir negalėjimas tapti motina yra tai kas iš tikrųjų paveikia ją kaip moterį. Tuo tarpu Marės nekaltumo praradimas savo vyrui, yra jos kaip moters nauja pradžia, jos moteriškumo suvokimo pradžia. Marės naivumas ir nekaltumas buvo tai kas kliudė jos moteriškumui pilnai atsiskleisti, „jos man trugdo dirbti...sakai, gal aš nesveika?“⁴², ji ne tik nesuvokė savo moteriškų kūno linijų grožio, bet ir jas laikė kaip rimtą pavojų sveikatai. Nors reikia paminėti, kad Ksenia buvo ta, kuri norėjo padėti Marei suvokti jos moteriškumo vertę, „dar metai, kiti, dar labiau išsikels krūtys, suapvalės klubai...bet tu, mergyt žinok: tik tam pulk į glėbį, kuris geis tavęs kaip dievaitės.“⁴³ Ksenios kaip globėjos, motinos figūros tikslas yra užtikrinti Marės besikeičiančių kūno formų privalumus, jog tai nieko nėra neigiamo, kaip tik, tai tik vienas iš jos moteriškumo pradžios taškų.

Aptariant Marės figūrą yra svarbu paminėti jos vyro Jurgio požiūrį į moteris, kuris yra iš vyriškos perspektyvos, „...moterys yra tam sukurtos, kad vyrai neinkštu nuo alkio, kad galėtų užmigti lengvi, pasisotinę, kietu miegu“⁴⁴, Jurgio požiūris į moteris ir taip pat į savo žmoną Marę prilygsta to laikotarpio visuomenės požiūriui į moteris ir jų moteriškąsias savybes. Pasak jo moterys turi būti vyrų tarnaitės, ruošiančios maistą, tvarkančios namus ir gimdančios vaikus. Būtent dėl vaikų jis Marės moteriškumą kritikuoja, nes moteris negalinti susilaukti vaiko yra nepilnavertė, „bene tu bergždžia, ar kokį velnią? Kada gi vaikus pradėsi gimdyti?“⁴⁵, Jurgio suvokimas apie Marės sugebėjimą pastoti yra panašus į kumelės, tarp kurių jis daugiausiai laiko ir praleisdavo. Šis Jurgio komentaras skirtas jos moteriškumo nepilnavertiškumui, buvo Marės moteriškos kančios, jos suvokimo, kad ji negali susilaukti vaikų pradžios taškas. Marės moteriškumo ir motinystės ryšys bus aptartas plačiau tolimesniame šio darbo skyriuje 5.5 *Moteriškumo ir motinystės ryšys*.

Trečia Jonuškaitės romano veikėja, kuri bus aptarta yra Stasė. Jos kaip moters ir moteriškumo vaizdavimas išties skiriasi nuo jau aptartų veikėjų Ksenios ir Marės, kurių moteriškumas sietinas su jausmingumu, išskirtiniu grožiu, motinyste, atsakomybe, rūpesčiu bei moteriška aistra, kuri joms

⁴¹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 6-7

⁴² Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 70

⁴³ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 69-70

⁴⁴ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 69-70

⁴⁵ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 140

dar išskirtinę įtaką. Taip pat jų moteriškumo galios suvokimas joms ne tik suteikia jėgų, bet ir jas sužlugdo, jų *moteriškas geismas* jas užvaldo, nepasotinamas noras turėti kažką savo, kūdikį. Moteriškas geismas joms neduoda gyventi ramiai jos įsitikinusios, kad tai meilė, bet tai ištikrųjų „...tik aistros gesinimas“⁴⁶, Stasės, kaip moters vaizdavimo pradžia susijusi su jos meile Romui. Jos ir Romo meilės istorijos laikotarpis yra Stasės moteriškumo suvokimo pradžia, „kai išdžiūdavo plaukai ir krūtys dar labiau sustandėjo... kai nelietusi vakarienės užsimetei lengvą gėlėtą suknetę ir staipydamasi prieš veidrodį net pati sau pradėjai patikti (cha, nejaugi pelėdžiukės būna gražios?), kai kiekvieną akimirką laukei prislopinto užesio — juk turėjo iš kaž kurios pusės atvažiuoti motociklas“⁴⁷. Jos kūnui besikeičiant, jai tampant vis labiau moteriškai, meilės jausmams Romui stiprėjant, ji pirmą kartą pasijaučia graži. Stasės figūra dažnai prilyginama pelėdžiukei, ji pati į save taip kreipiasi, jos kaip pelėdžiukės vaizdavimas susijęs su jos vaikišku naivumu ir nekaltybe. Jos virsmas iš pelėdžiukės yra jos moteriškumo suvokimo atspindys, ji iš tylios, ramios pelėdžiukės tampa graži, geidžiama moteris, suvokianti savo moteriškąsias savybes, ji patiria savo kaip moters metamorfozę. Šioje vietoje galima būtų palyginti Stasės ir Marės savęs kaip moterų suvokimą, abi veikėjos iš pradžių vaizduojamos kaip ramios, švelnios ir nenutuokiančios nieko apie savo moteriškąją prigimtį bei savo moteriškumo svarbą. Stasės ir Marės moteriškumo suvokimo pradžia asocijuojama su vyrais, nes jie yra tie kurie teigiamais ir neigiamais būdais daro įtaką joms pačioms susimąstyti apie savo moteriškumą. Stasės atveju dėka Romo meilės ir dėmesio ji sugeba iš pelėdžiukės tapti tikra moterimi, kuri ne tik suvokia bet ir įvertina savo moteriškumą, savo moteriškas kūno linijas, grožį bei kaip jos moteriškas patrauklumas daro įtaką pačio Romo kaip vyro veiksmams. Marė priešingai nei Stasė kur kas mažiau suvokia savo moteriškumą ir nepakankamai įvertina save kaip moterį, dėl šios priežasties jos vyro Jurgio komentarai apie jos moteriškumą, kurie yra perteikiami iš jo vyriškos perspektyvos, kurie Marei daro neigiamą įtaką. Marės moteriškumo suvokimas yra labiau neigiamas, nes jį formuoja ji ne pati, o perima savo vyro Jurgio perspektyvą ir pradeda sieti savo kaip moters vertę su vaikų susilaukimu, motinyste. Nors reikia paminėti, kad Ksenia bandė Marei paaiškinti jos moteriškumo grožį ir svarbą kaip moteris, Marei labiau darė įtaką vyriška moteriškumo ir jo vertės perspektyva. Tai yra to laikmečio visuomenės požiūrio į moteris atspindys, kurių pagrindinis tikslas buvo vaikų gimdymas ir auginimas. Tačiau kartoms keičiantis pasikeičia ir pačių moterų moteriškumo suvokimas, naujos kartos atstovė Stasė žvelgia į savo moteriškumą kaip moteris ir sieja jį su savo fiziniu grožiu bei

⁴⁶ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 99

⁴⁷ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 110

kitomis asmens savybėmis, jausmingumu, meile ir rūpesčiu. Stasės figūra romane nesieja savo moteriškumo ir savo kaip moters vertės su vaikų susilaukimu, dėl to ji skiriasi nuo ankstesnių kartų moterų Ksenios ir Marės. Stasė yra ta kuri žino savo kaip moters galią ir nebijo pasipriešinti prieš vyrą, kuris trokšta tik jos kūno, „tu atrodo, nelinkęs laikytis mano namuose galiojančių taisyklių. Aš čia šeimininkė, aš užsakinėju muziką“⁴⁸, ji ne tik sustabdo savo moterišką geismą, kuris ją žlugdo, bet ir visiems laikams užkerta kelią būti išnaudojama Kazio, vyro dėl kurio ji rizikavo prarasti savo šeimyninį gyvenimą. Taip pat Stasė nesieja savo laimės su santuoka ir vyrais, „moters sėkmės pradžia nuo amžių ta pati: už ko ištekėsi? Žmogus užmovęs žiedą ant piršto, nulemia tavo ateitį?“⁴⁹, šis Stasės požiūris į santuoką yra panašus į Frank romano veikėjos Helenos. Reikia paminėti, kad Stasė yra ta moteris romane, kuri nebijo pasipriešinti ne tik vyrams, visuomenės nustatytoms taisyklėms, bet ir Didžiosios salos prakeiksmui, apie tai bus aptarta 5.6 *Moteriškumo, gamtos ir tautosakos ryšys* skyriuje.

Visiškai kitaip yra vaizduojamos moterys ir moteriškumas Frank romane „Vidurdienio moteris“. Frank romano moterys yra priešingybė Jonuškaitės romano moterims ne tik savo bruožais kurie apibrėžia jų moteriškumą, bet ir kaip jos yra vaizduojamos. Matomas ryškus skirtumas tarp moteriškumo vaizdavimo, Jonuškaitė pagrindinį dėmesį skiria moterų grožiui ir jausmingumui, kas apibūdina jos romano „Didžioji sala“ moteris, tuo tarpu Frank savo romane „Vidurdienio moteris“ pagrindinį dėmesį skiria moterų psichologinei būsenai, jų emocijoms bei įvykiams, kurie formuoja jų asmenybes ir daro įtaką jų moteriškumo apibrėžimui. Moterų ir jų moteriškumo vaizdavimas Frank romane yra išskirtinis, nes jame jis yra vaizduojamas iš moteriškos autorės perspektyvos, kurioje galima matyti ir besikeičiančios vokiečių visuomenės požiūrį į moteris ir moteriškumą. Frank akcentuoja moterų psichologinę būseną bei jų bendravimą su savo vaikais, beveik visoms romano moterims trūksta tradicinių moteriškumo bruožų vyravusių to laikotarpio visuomenėje kaip jautrumas, rūpestingumas, pasiaukojimas dėl šeimos. Frank pagrindinių veikėjų Helenos, vėliau vardu Alisa ir jos mamos Zelmos moteriškumą vaizduoja per jų emocinę būklę bei aiškiai rodomą neapykantą savo pačių vaikams. Autorė ne tik pateikia dviejų kartų moterų pavyzdžius, kurios nesugeba būti tinkamomis motinomis savo vaikams, bet tuo pačiu metu parodo trapią ir neigiamą moterų pusę, pažeistą moteriškumą. Motinystė joms nėra siekis ir tai nėra jų moteriškumo dalis, pagal kurią jos vertintų save kaip moteris, lyginant su Jonuškaitės romano

⁴⁸ Jonuškaitė, B. (1999). „Didžioji sala“, II t., Vilnius: Vaga. p. 171

⁴⁹ Jonuškaitė, B. (1999). „Didžioji sala“, II t., Vilnius: Vaga. p. 214

veikėjomis. Taip pat Helenos figūra kartu su jos sese Marta yra dar vienas naujas moters vaizdavimo būdo pavyzdys, kuris pasižymi per jų seksualinę orientaciją, kurią galima suvokti kaip to laikmečio nepriimtinius santykius tarp moterų. Frank ne tik vaizduoja santykius tarp vyro ir moters bet ir tarp pačių moterų. Helena ir Marta yra biseksualumo atspindys romane, kas taip pat paliečia jų kaip moterų vaizdavimą ir jų moteriškumo formavimą. Judviejų kaip seserų santykis yra labai stiprus, Helenai Marta yra moteriškumo pavyzdys, „Helenos akyse Marta buvo jau tikra moteris. Ji atrodė seseriai tobula. Turėjo krūtis su iškiliais speneliais, šviesiais, švelniais ir minkštais, o kartą per mėnesį slapta skalbdavo medžiagos skiautes“⁵⁰, Helenos ir Martos ypatingai artimi santykiai perkopiantys tam tikras ribas, yra jų abiejų stiprybė, jos turi vieną kitą, taip kompensuodamos jų motinos šaltumą ir neapykantą joms. Jų motina Zelma kaip moteris yra vaizduojama neigiamai, ji ne tik yra netinkama motina savo dukroms, kas bus aptarta sekančiame skyriuje, bet ir visuomenės požiūris į ją yra išskirtinis, „...motinos mieste nevadina *ponia Viursich*, Audėjų gatvės gyventojai sakydavo *Svetima*“⁵¹, atsiranda moters ir svetimumo santykis, visuomenėje Zelma buvo nepriimta ne tik dėl savo išskirtinio charakterio, psichinės būklės, bet ir dėl jos neaiškios kilmės ir religijos. Zelmos žydiška kilmė, kaip ir vėliau Helenos yra slepiama nuo visuomenės. Zelmos ir jos vyro santuoka taip pat buvo viena priežastis kodėl į ją kaip moterį aplinkiniai vokiečiai žiūrėjo kaip į ne savą, nes jų santuoka sudaryta ne bažnyčioje, ką reikėtų jos potencialią krikščionišką kilmę, o civilinės metrikacijos biure, o tai anot aplinkinių „kvepėjo negarbingu ryšiu. Kiekvienas žinojo, kad Svetima sekmadieniais nelydi vyro į Šv. Petro katedra. Sklido Gandai, kad ji- bedievė“⁵², šioje vietoje matomas aiškus moters ir religijos ryšys, taip pat galima įžvelgti religijos svarbą vertinant žmogaus poziciją visuomenėje, nes Zelma yra laikoma svetima moterimi dėl jos neaiškios religijos. Tačiau Zelmos religija ir jos psichinė sveikata nebuvo kliūtis jos vyrui, kuris ją pilnai priėmė kaip moterį ir ją mylėjo, savo meile net keldamas nuostabą Helenai, „mergaitė žavėjosi tėvu ir jo meile. Kas sugeba mylėti motiną, tam karas nebaisus.“⁵³ Zelmos emocinis nestabilumas ir atstumas kaip motinos iš tiesų įtakojo Helenos kaip moters tolimesnį vidinio pasaulio vystymąsi. Tad galima teigti, jog Helenos moteriškumo formavimasis ir jos kaip asmenybės bruožų išskirtinumas iš dalies yra jos vaikystės ir aplinkos kurioje ji užaugo

⁵⁰ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p.40

⁵¹ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 31

⁵² Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 32

⁵³ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 37

padarinys, ji ne tik perima savo motinos tam tikrus charakterio bruožus kaip uždarumas, savanaudiškumas bet ir neapykanta vyrui ir savo vaikui.

Reikia atkreipti dėmesį, kad Martos grožis romane yra minimas, kuris yra vertinamas aplinkinių ir kitaip nei jos mama Zelma, Marta yra ne tik priimama visuomenės bet ir jos šis moteriškumo bruožas yra didelis pranašumas bendraujant su vietiniais gyventojais, kurie „ją lydėdavo žvilgsniais, švilpdavo paskui ar linkėdavo geros dienos ne tik jauni vyrai; Net turgaus moterys kreipdavosi į Martą *gražioji panele* ir *gražuolėle*“⁵⁴, šioje vietoje galima būtų palyginti Ksenios ir Marės vaizduojamą moteriškumą Jonuškaitės romane, kuris taip pat siejamas su moterų grožiu ir yra laikomas išskirtine savybe.

Frank vaizduodama moterų išskirtinius santykius, peraugančius į fizinę ir platonišką meilę taip pateikia dar vieną naują moteriškumo suvokimo perspektyvą. Autorė vaizduodama romantinius santykius tarp moterų taip atskleidžia ir besikeičiančios visuomenės įvairovę, ji parodo, jog moterų moteriškumui nėra tam tikrų griežtų ribų, taip pat ir romantiniuose santykiuose. Pačios Helenos požiūris į vyro ir moters santuoką buvo neigiamai vertinamas, anot jos „santuoka su vyru Helenai atrodė visiškai beprasmė ir nereikalinga“⁵⁵, tačiau visiškai ji kitaip žiūrėjo į santykius su moterimi, ne tik su savo seserimi, su kuria „pati geidė, kad gražioji Marta visą gyvenimą būtų greta“⁵⁶, bet ir jos požiūris į romantinius santykius tarp moterų buvo labiau teigiamas nei į vyro ir moters santykius kurių galimą suprasti kaip ji reaguoja į Martos ir Leontinos meilę. Sesers ir jos draugės Leontinos romantiniai santykiai atveria Helenai naują meilės suvokimo erdvę, kurioje ji taip pat atranda savo seksualinės orientacijos šaknis. Jai atsiranda ne tik susidomėjimas sesers romantiniu santykiu su kita panele, bet ir tuo pačiu metu pavydas, „nenorėjo, kad Marta ir Leontina bučiuotųsi; Kai mėgino įsivaizduoti pati bučiuojanti Leontiną, suprato, kad tik Marta bučiuos Leontiną, ir jai iš akių pabiro ašaros“⁵⁷, šis Helenos suvokimas, kad ir ji norėtų būti kartu su Leontina, tampa jos kaip moters identiteto dalimi, moters kuri jaučia meilę kitoms moterims.

⁵⁴ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 44

⁵⁵ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 44

⁵⁶ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 44

⁵⁷ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 77

Nors Helenos ir Martos kaip moterų vaizdavimo būdas yra šiek tiek kitoks nei visuomenės moteriškų standartų atitinkančių moterų, jų charakterio savybės sietinos su moteriškumu pasireiškia kai jos meilę vieną kitai, taip pat savo mylimiems žmonėms. Tačiau retas jų moteriškas rūpestis ir pasiaukojimas gali būti gerai matomas kai namo grįžta kare sužeistas ir sergantis tėvas „dukterys sėdėjo prie jo. Jos stengėsi. Apsimetė nepastebinčios, kad jis be kojos“⁵⁸, kurį vėliau joms teks pačioms prižiūrėti. Galbūt pačiame emocijų kurios sietinos su moteriškumu trūkume ir yra naujo moteriškumo vaizdavimas. Helena ir Marta neatitinka standartinės moters apibūdinimą, jų moteriškumas yra perteikiamas būtent per jų vidinius išgyvenimus ir nuoskaudas, tam tikrų emocijų nebuvimas taip pat rodo jų kaip moterų ir moteriškumo išskirtinumą.

Galima teigti, kad nors abi Jonuškaitė ir Frank rašo iš moteriškos perspektyvos, jos savo romanuose patiekia skirtingus moterų vaizdavimo būdus. Jonuškaitės vaizduojamos moterys romane „Didžioji sala“ pasižymi išskirtiniais aspektais susijusiais su moteriškumu kaip grožis, jausmingumas, rūpestingumas ir pačių veikėjų susidomėjimu savo moteriškumu, kuris dažniausiai sietinas su motinyste, šis moteriškumo vaizdavimo būdas yra visuomenės normų moterims pavyzdys. Visiškai kitaip yra vaizduojamos moterys Frank „Vidurdienio moteris“ romane, pagrindinis dėmesys yra skiriamas ne jų išvaizdai bet jų emocijoms, išgyvenimams bei psichologinei būsenai, jos nesieja moteriškumo su motinyste, kaip tik motinystė jas kaip moteris veikia neigiamai. Abiejuose romanuose yra vaizduojama moterų nestabili emocinė būklė, kuri taip pat susijusi su moteriškumu, motinyste. Dažniausiai moterų psichinė sveikata suprastėja, kai yra pažeidžiamas vienas iš jų moteriškumo aspektų. Jonuškaitės romanų moteris Kseniją ir Marę labai veikia jų noras bei negalėjimas tapti motinomis, taip pat Marę galutinai sužlugdo jos dukros Viktorijos staigi mirtis. Taip pat galima įžvelgti panašumą tarp dviejų Jonuškaitės ir Frank romanų veikėjų, Marės ir Zelmos, kurių abiejų psichologinė būklė žymiai pablogėja po jų vaikų mirčių. Marė, kuri po Viktorijos mirties negalėjo grįžti į kasdienį gyvenimą „išgulėjo patale visą mėnesį. Tai kliedėjo, tai snaudė rami rami it medžio pliauska“⁵⁹, panašiai vaizduojama ir Zelma, kuri dėl savo psichinio nestabilumo ir prastos fizinės sveikatos, kuri „kelis mėnesius per metus praleidžia užtamsintuose kambariuose ir nė kojos nekelia į Audėjų gatvę“⁶⁰. Abi autorės vaizduodamos moteris, kurios kenčia

⁵⁸ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 82

⁵⁹Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 327

⁶⁰ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 57

dėl vaikų mirčių taip pat rodo jų moteriškumo trapumą bei motinystės svarbą, galima suvokti, kad dėl šių tragedijų jų pačių moteriškumo suvokimas negrįžtamai buvo paveiktas.

5.5 Moteriškumo ir motinystės ryšys

Jonuškaitės moterų ir jų moteriškumo vaizdavime pagrindinis dėmesys yra skiriamas motinystės temai. Moteriškumas ir motinystė yra glaudžiai susiję aspektai, kuriuos pačios romano moterys vieną su kitu sieja. Ksenios moteriškumo ir motinystės ryšys vaizduojamas nuo pat romano pradžios, jai atliktas abortas yra jos moteriškumo pažeidimo simbolis. Ksenia dėl savo netikėto nėštumo yra nubaudžiama dvigubai: ji ne tik praranda savo kūdikį prieš savo valią, nes jai yra atliekamas abortas, bet ir yra išskiriama su savo mylimuoju Jokūbu bei išsiunčiama iš savo gimtojo miesto (Jonuškaitė 1997). Ksenios kaip moters vienas iš pagrindinių tikslų yra tapti motina, „trokštu, nes aš moteris, aš noriu jį turėti — savo sau“⁶¹, galima matyti, kad Ksenios motinystės troškimas yra jos moteriškas noras, taip pat galima išvelgti ir jos savanaudiškumą. Ksenios kelias link motinystės yra sunkus ir pilnas emocinio skausmo, ji nesijaučia pilnaverte moterimi, dėl to kad jai niekaip nepavyksta susilaukti vaikų. Galima išskirti du pagrindinius Ksenios moteriškumo ir motinystės ryšio punktus. Pirmasis yra Ksenios kaip moters suvokimas, jog ji be motinystės yra nepilnavertė moteris, nesulaukus vaikų ji yra neatskleidus savo tikrosios moteriškosios prigimties. Vaikas yra tai, kas galėtų jai padėti tapti tikra moterimi, „aš noriu turėti ką nors savo, noriu paprasto, kaip ir visos moterys, užsiėmimo: virti košeles, keisti vystyklus, klausytis vaikiško burbuliavimo“⁶², ištiesų Ksenios suvokimas, jog motinystė yra daugumos moterų gyvenimo prasmė. Šioje vietoje svarbu paminėti Ksenios moterišką pavydą kitoms moterims, kurios yra motinos, nes ji laimę sieja su vaikais, „bet ji žinoma, vis tiek daug laimingesnė už mane — ji turi vaikų! Jai nereikia kalbėtis su gėlėmis...“⁶³, šioje vietoje yra svarbu paminėti Ksenios antrąjį moteriškumo ir motinystės ryšio punktą, kuriame vaizduojamas jos kaip motinos figūros aspektas. Gėlės Kseniai buvo tai kuo ji galėjo rūpintis kaip savo vaikais, jos motiniški instinktai atsiskleidė kartu su gėlių žiedais, „...pasisveikinsim su mano vaikeliais. Ji ėjo nuo gėlės prie gėlės, kiekvieną kitais žodžiais šnekino, kiekvieną pagyrė už naują pumpurą ar lapelį, vieną paglostė, kitą — švelniai palietė, trečiai žemę supureno“⁶⁴, jos moteriškas švelnumas ir motiniškas rūpestis atsiskleidžia kai ji laiką leidžia tarp savo gėlių, vaikelių. Net prasidėjus karui, jos moteriškas rūpestis ją priverčia išsaugoti gėles, gėlės yra Marės ir Ksenios motinos ir dukros ryšio atspindys, „gėlės dabar buvo vienintelė iš anų, buvusių rūmų išlikusi puošmena...Marė kaip anksčiau Ksenia, visas patyliukais kalbino, kedeno,

⁶¹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 46

⁶² Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 43

⁶³ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 67

⁶⁴ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 78

pureno žemę, plovė lapelius, apipurkšdavo vandeniu“⁶⁵, taip pat Ksenia savo moterišką rūpestį, rodo savo tarnaitėi Marei, kuri tampa kaip jos tikra dukra, „ji buvo taip prisirišusi prie tarnaitės, kad kitaip ir nemokėjo galvoti, tik kaip apie savo vaiką“⁶⁶, Marė taip pat apie Ksenią galvojo kaip apie motinos figūrą. Judviejų motinos ir dukros ryšys, labai yra akcentuojamas, „retkarčiais Marė užmiršdavo savo tikrąją motiną, o ponia pagalvodavo apie samdinę kaip apie savo vaiką“⁶⁷, tai yra dėl to, kad Ksenia savo moterišku rūpestingumu ir meile sugebėjo atstoti jos tikrąją motiną, o Marė tapo jos ilgai lauktu vaiku, ji jai kaip moteriai padėjo atskleisti jos motiniškus instinktus ir pašalinti iki šiol besitęsusių emocinį sunkumą susijusių su motinystės troškimu. Ksenios motinystės troškimas bei siejimas su moteriškumu taip pat daro įtaką pačiai Marei, kuri yra nelaiminga dėl nesėkmingų bandymų susilaukti vaikų. Jos kaip moters kančia tęsiasi, tol kol ji nesusilaukia savo dukros Viktorijos, tačiau visas jos nėštumas yra sietinas su mistika ir taip pat krikščionybės motyvais. Šioje vietoje atsiranda dar vienas svarbus aspektas, kuris turi būti paminėtas: motinystės ir religijos ryšys. Jis yra matomas abiejų Jonuškaitės ir Frank romanuose, tačiau atsiskleidžia skirtingai. Jonuškaitės vaizduojamų moterų gyvenimuose ypač Ksenios ir Marės motinystės ir religijos ryšys yra minimas keletą kartų. Jos sieja moters prigimtį, gyvybės tęsimą su Dievu „tam viešpats ir sukūrė moterį. Tai ji, o ne vyras pradžių pradžia“⁶⁸. Pati Marė dėkoja Dievui už Viktorijos gimimą, „todėl ji mano, man paties Dievo atsiūsta. Aš ją išmeldžiau, aš ją plėšte išplėšiau iš likimo, aš už ją ir atsakysiu“⁶⁹, čia taip pat yra svarbu pastebėti, kad Marės kaip ir Ksenios vaikų noras yra ne iš meilės savo vyrams, o iš savanaudiško, moteriško noro turėti kažką savo, kuo galėtų rūpintis. Jonuškaitės romano moterims motinystė tai Dievo dovana, „o Dievas man atlygino. Su kaupu atlygino. Vikutė visas mano kančias atpirko“⁷⁰, vaikai yra jų moteriškų kančių išsilaisvinimo simbolis. Taip pat Jonuškaitės romane yra matomas aiškus Marės ir Šv. Mergelės Marijos simbolizmas, „bet kad Marė kaip Pana Marija po laukus ir sodžių vaikšto“⁷¹, Marės kaip ir Šv. Mergelės Marijos nėštumas yra apipintas paslaptimi, taip pat siejamas su mistika, išsivadavimu ir jų kaip moterų aukščiausio moteriškumo lygio pasiekimu. Reikia pažymėti, jog Krikščionybėje Šv. Mergelės Marijos figūra yra moteriškumo simbolis, tad Jonuškaitė vaizduodama Marės figūrą panašią į Šv. Mergelės Marijos

⁶⁵ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 127

⁶⁶ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 101

⁶⁷ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 96

⁶⁸ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 45

⁶⁹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 194

⁷⁰ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 194-195

⁷¹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 175

taip pat Marę kaip besilaukiančią moterį vaizduoja kaip moteriškumo įsikūnijimą. Kiek kitoks religijos simbolizmas yra vaizduojamas Frank romane, kur Helenos motina Zelma nenori nieko bendro turėti su savo žydiška kilme bei judaizmu. Judaizmo simboliai slypintys dideliame Zelmos dėdės lagamine kaip žuvis, rubinai ir kiti dalykai, persekioja romanų moteris Heleną ir Martą. Galiausiai minėtoji simbolinė žuvis atitenka Helenos sūnui Peteriui, kuri yra jam vienintelis daiktas primenantis motiną, bandydamas nuskandinti žuvį jis taip pat bando visiškai atsisakyti bet kokio ryšio su savo motina, „kas jam liko nuo mamos? Peteris prisiminė žuvį, keistą žuvį, išdrožtą iš rago; Tuščia ertmė žuvies pilve buvo Peteriui baisi. Prieš kokius trejus, o gal dvejus metus jis nuvežė žuvį į paplūdimį ir įmetė į jūrą. Kvaila žuvis, ji nenorėjo skęsti ir plaukė per bangas“⁷², žuvies simbolis judaizme reiškia gyvybę ir vaisingumą, taip pat ir apsaugą. Bandydamas nuskandinti žuvį Peteris taip pat bando nuskandinti jos moteriškumo simbolį, motinos prisiminimą.

Moteriškumas ir motinystė turi glaudų ryšį Jonuškaitės romane „Didžioji sala“, negalėjimas būti motina- tai nesugebėjimas būti tikra moterimi, atskleisti savo moteriškąjį pradą. Jonuškaitė vaizduodama moterų figūras ir jų moteriškumą dvi romano veikėjas Ksenią ir Marę vaizduoja labai panašiai, jų moteriškumas susidaro iš jų emocionalumo, grožio, švelnumo, rūpestingumo bei jų bendro siekio tapti motinomis. Marės ir Ksenios savo pačių moteriškumo suvokimas yra identiškas, jos abi asocijuoja moteriškumą su motinyste, savo kaip moterų vertę su buvimu mamomis, taip pat jos jaučiasi nepilnavertės moterys negalėdamos tapti motinomis. Tuo tarpu kitaip yra rodomas Frank romano moterų ryšys su jų moteriškumu ir motinyste, čia moterys yra vaizduojamos kaip motinos kurioms trūksta motiniškų ir taip pat moteriškų charakterio savybių kaip rūpestingumas, švelnumas, pasiaukojimas, visą tai daro įtaką jų meilei vaikui, kuri beveik neegzistuoja.

Reikia atkreipti dėmesį, kad abi autorės vaizduoja moteris kurios buvo užaugintos ne savo mamų, bet auklių, jos nuo pat vaikystės jaučia motinų atstumą ir tikros motiniškos meilės trūkumą. Jonuškaitės romane pagrindinė veikėja Ksenia buvo užauginta savo tarnaitės Leukadijos, kuri „savo pienu panelę penėjo kaip savo mirusį vaikelį, vos dvi savaites pagyvenusį ir netikėtai mirusį, lepino, migdė, lopšines dainavo“⁷³, galima teigti, kad panašiai kaip Ksenią įsivaikino Marę, taip ir pati Ksenia buvo įvaikinta savo tarnaitės Leukadijos, kuri jai tapo motinos figūra. Frank „Vidurdienio moteris“ romane Helena irgi yra vaizduojama kaip palikta mamos tarnaitės priežiūrai, kuri kaip ir

⁷² Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 358

⁷³ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 9

Leukadija ją augino, „Marychen išrinko mergaitei vardą, Helena; Motina nė nežiurėjo į Helenos pusę, ji nenorėjo paimti kūdikio ant rankų ir priglausti prie krūtinės; pagaliau Helenai rado žindyvę“⁷⁴. Vienintelė Frank romane ypatingai moteriškai vaizduojama Marta taip pat tampa motinos figūra Helenai, ji jai vaikystėje atstoja jų tikrą motiną, „...Helena glausdavo savo galvelę jai prie rankos, tarsi ji būtų mama“⁷⁵. Nors analizuojamuose Jonuškaitės ir Frank romanuose moterys užauga be savo motinų, jas tai formuoja skirtingai, Ksenia vis tiek nori tapti motina ir sieja tai su savo moteriškumu, kitaip elgiasi Helena, kuri nuo vaikystės patiria motinos šaltumą ir pyktį.

Galima teigti, jog Helenos požiūris į vaikus ir motinystę yra jos vaikystėje patirtų neigiamų išgyvenimų susijusių su pačios motina padarinys. Frank vaizduodama Helenos, vėliau vardu Alisa figūrą taip pat ir kuria naują moteriškumo sąvokos apibrėžimą. Helena yra moteriškumo ir motinystės kaip priešingybių pavyzdys, nes jai motinystė nėra jos kaip moters siekiamybė, taip pat jai tai yra didesnė našta nei džiaugsmas. Kadangi jos sūnus Peteris nebuvo ilgai lauktas Dievo stebuklas, lyginant su Jonuškaitės Marės ir jos dukros Viktorijos pavyzdžiu, Helenai jis yra kaip našta. Nors pačiai Helenai vaikystėje buvo suteiktas jos sesers motiniškas rūpestis ir švelnumas, ji šių bruožų deja neperėmė, jie netapo jos kaip moters moteriškumo dalimi. Helenos kaip ir jos motinos Zemos emocinis nutolimas, šaltumas bei pyktis savo vaikui yra ypač gerai matomas pačio Peterio prisiminimuose apie savo motiną, „dar niekad nebuvo matęs tokio mamos žvilgsnio, tokio ledinio“⁷⁶, taip pat kaip ir Helenos motina Zelma žiūrėjo į ją, kaip į svetimą vaiką, „kai atnešdavo vaiką - nusigrėždavo...sakydavo net ne *mano vaikas*. Ji sakydavo *tas vaikas*“⁷⁷. Taigi Helena yra jos motinos tęsinys, kuri taip pat žiūri į savo vaiką kaip į svetimą, nejaučianti jam jokių motiniškų jausmų, jokio moteriško švelnumo ar meilės. Frank vaizduodama Peterio palikimą stotyje taip pat ir vaizduoja Helenos kaip moters motiniškų pareigų atsisakymą, „palauksi, griežtai pasakė ji. Jos veidu nuslinko šypsenėlė, mama paglostė Peteriui skruostą, ir vaikas liko patenkintas“⁷⁸, šis momentas buvo Helenos išsilaisvinimo akimirka, nuo naštos ir atsakomybės, o Peteriui tai buvo pirmas ir paskutinis kartas kai jis pajautė savo mylimos motinos motinišką šilumą bei meilę. Peterio ir Helenos kaip motinos ir vaiko santykis nuo tos dienos buvo negrįžtamai pakeistas, nors tai įtakojo

⁷⁴ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 56

⁷⁵ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 73

⁷⁶ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 17

⁷⁷ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 56

⁷⁸ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 23

Peterį labiau nei Heleną, kuri jautėsi išsilaisvinusi palikusi savo vaiką, savo moterišką atsakomybę kitiems žmonėms. Vis dėlto Helenos kaip motinos kaltės jausmas po daugybės metų ją paskatino atvykti pas savo sūnų, kuris motinos meilės net nenori prisiminti ir yra įsitikinęs, kad „jis negalėtų atleisti, niekada neatleis“⁷⁹, „tegu sielojasi, Peteris norėjo, kad ji sielotųsi“⁸⁰, o jos kančia būtų kaip bausmė už jos motiniškos pareigos atsisakymą.

Analizuojamuose vokiečių ir lietuvių autorių romanuose yra vaizduojamos dvi aborto scenos, kurios turi skirtingas reikšmes moterims. Jonuškaitės romano „Didžioji sala“ vienos iš pagrindinių veikėjų Ksenios kūdikio netekimas prieš jos valią yra siejamas su jos moteriškumo pažeidimu, „niekam nerūpėjo nei jos skausmas, nei iš siaubo paklaikusios akys, nei ‘operacijos’ pasekmės; Dukrelė dvi savaites išgulėjo be žado lovoje...nebyliai klausė savęs: ‘Ką jie su manimi padarė?’“⁸¹, šios nesaugiai atliktos operacijos pasekmės Ksenią persekios visą gyvenimą. Ksenios patirtas aborto siaubas bus viena iš pagrindinių priežasčių kodėl ji negalės vėl tapti motina, o kadangi ji sieja savo moteriškumą su motinyste, jos negalėjimas susilaukti savo kūdikio taip pat įtakos kaip ji vertina save kaip moterį. Priešingai yra vaizduojama ta pati procedūra Frank romane, kuriame Helena savo noru ją inicijuoja, „ji nebijojo nutraukti nėštumo, ji bijojo nesąmoningos būsenos“⁸², ką rodo jos kaip moters motiniškų jausmų neturėjimo, ji labiau susirūpinusi savo pačios, o ne vaisiaus kuris bus pašalintas likimu.

⁷⁹ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 357

⁸⁰ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 358

⁸¹ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 7

⁸² Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 210

5.6 Moteriškumo, gamtos ir tautosakos ryšys

Birutės Jonuškaitės romane „Didžioji sala“ yra kupina moteriškumo ir gamtos ryšio pavyzdžių. Nuo pačio romano pavadinimo, kuris taip pat nurodo pagrindinę siužeto vietą, iki mistinių nepaaiškinamų įvykių kurie vyksta moterims esant gamtoje. Iš tiesų yra labai daug gamtos ir tautosakos motyvų, susijusių su moteriškumu. Pagrindinė veikėja Ksenia dažnai lygina savo moteriškumą su tam tikrais gamtos motyvais, dažniausiai su vandeniu, „aš nenoriu susenti lyg išdžiūstanti upė, aš noriu pratęsti srovės tekėjimą, noriu duoti gyvastį...“⁸³, ji sieja gyvybės pratęsimą su tekančia upe. Romano moterys taip pat yra dažnai vaizduojamos kaip laumės, turinčios tam tikrų magiškų galių, „...Rože, tu laumė, tu gal iš ežero į rūmus atsikraustei ir čiulpi naktimis dėdės gyvastį, todėl jis toks niūrus, užliūliuoji, tu jį kankini...“⁸⁴, šioje vietoje pačios Rožės kaip romano veikėjos atsiradimas dvare taip pat yra apipintas paslapčių, todėl Kseniai ji su savo gražiu dainavimu panaši į laumę, kuri turi magiškų galių, nes jai jos daina palieka didžiulį įspūdį. Kita romano veikėja kuri yra prilyginama laumei yra Marė, tačiau čia atsiranda jos vyro Jurgio vyriška perspektyva, jo požiūris į ją kaip moterį pasikeičia kai pradeda laukti kūdikio, „Jurgiui ji atrodydavo kaip kokia laumė, tarianti tik jai vienai suprantamus paslaptinius žodžius...“⁸⁵, Marės moteriškumas Jurgiui susijęs su paslaptingu, todėl atsiranda Marės kaip laumės paralelė. Tačiau tai ne pirmas kartais kai jis moteris lygina su tautosakos būtybėmis. Marei nežinant jis susitikinėja su kita moterimi, kurios moterišką aistrą ir gudrybes lygina su raganiškais motyvais, „...glamonėdama mokė jį miestietišku meilės gudrybių, kurios buvo jam tarsi stebuklingai paprasti atradimai...’O tu tikra Raganiūkštė“⁸⁶. Pačios „raganiūkštės“ kaip moters vaizdavimas yra susijęs su paslaptingu, ji panašiai kaip laumė laukia Jurgio „atplaukusi laukdavo gluosnio paunksmėje, o vos jis pasirodydavo paežerėje, be žodžio sekdamas iš paskos — į Didžiąją“⁸⁷, savo veiksmis užburdamą ją. Šioje vietoje svarbu paminėti, kad pačios Didžiosios salos vieta yra susijusi su paslaptingu, todėl viskas kas ten vyksta taip pat tampa salos paslapties dalimi.

Dar vienas svarbus aspektas, susijęs su moteriškumo ir gamtos tema yra pačios Didžiosios salos motyvas, kuri nuo seno yra žinoma kaip jotvingių kapavietė⁸⁸, o pati vietovė aplink Ringių dvarą

⁸³ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 44

⁸⁴ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 22

⁸⁵ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 177

⁸⁶ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 166

⁸⁷ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 165

⁸⁸ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 61

susijusi su jų prakeiksmu. Būtent tai kas neduoda Jonuškaitės romano (1997, 1999) moterims ramybės yra minėtasis jotvingių prakeiksmas, kuris „nesileidžia laimės po jūsų stogu. Ir dar blogiau — jis kaip magnetas traukia ‘nešvarias’, nuodėmingas sielas...“⁸⁹. Visos problemos susijusios su moteriškumu, o ypač su vaikų susilaukimu buvo siejamos su jotvingių prakeiksmu. Vienintelė romano moteris kuri pagaliau suvoks savo kaip moters galią ir sustabdys prakeiksmą persekiojantį Didžiosios salos moteris yra Stasė, „leiskit būti paskutine iš tų, kurios neša Didžiosios prakeiksmą“⁹⁰. Reikia priminti, jog Stasės figūra yra vienintelė kuri iš jau aptartų romano moterų nesieja savo moteriškumo ir laimės su vaikais, todėl jotvingių prakeiksmas nepaliečia jos vaikų, bet daro įtaką jos emocijoms ir romantiniams santykiams, kurie jai buvo pagrindinis laimės šaltinis ir jos moteriškumo suvokimo pradžia. Nors Stasė palieka Didžiąją salą, gyvena Vilniuje, ją prakeiksmo baimė telydi, lankydamą Marę Ringių dvare ji užsimina apie Didžiosios salos prakeiksmą, tačiau kreipiasi į salą kaip į senyvą moterį, „o kas, jeigu ir mano vaikams senolė jau parengė juodą lemtį?“⁹¹, šioje vietoje galima matyti Didžiosios salos personifikaciją, ji yra suvokiama kaip senolė, kuri turi magiškų galių, galinti prakeikti moteris ir jų vaikus. „Jūs nesakot iš kur tas sielos geismas, bet aš nujaučiu: jis iš ten - iš Didžiosios; Moterie, ištarusi prakeiksmą, žvelgianti į mane šaltomis akimis - argi dar neatpirktos nuodėmės už tų, kurie pražudė tavo gentį? Aš tik pelėdžiukė, ne dvare pradėta, ne dvare užauginta“⁹², Stasė suvokia, kad visos Didžiosios salos moterų kančios yra dėl jotvingių prakeiksmo, tačiau ji yra lietuvė, gimusi ne dvare, o lietuvių šeimoje, nesuvokianti kodėl prakeiksmas ir ją persekioja. Romano pabaigoje vaizduojama Marė, kuri yra nestabilios psichinės būklės taip pat suvokia Didžiąją salą kaip senyvą moterį, dėl kurios prakeiksmo salos moterys ir jų vaikai kenčia. Marė žino kas gali išgelbėti moteris nuo baisaus likimo, tai meilė ir kančia, „tik meilė gali išgelbėti ir apsaugoti nuo prakeiksmo, tik meilė ir kančia. Auka iš meilės, skausmas iš meilės“⁹³, šioje vietoje yra pabrėžiama auka, kuri Marės atveju buvo jos dukra Viktorija, o Stasės- jos mylimasis Romas.

Frank romane „Vidurdienio moteris“, taip pat yra svarbus tautosakos motyvas, apie kurį byloja ir pačio romano pavadinimas. Vidurdienio moters legenda pirmą kartą yra paminima Helenos ir

⁸⁹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 62

⁹⁰ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 246

⁹¹ Jonuškaitė, B. (1999). „Didžioji sala“, II t., Vilnius: Vaga. p. 243

⁹² Jonuškaitė, B. (1999). „Didžioji sala“, II t., Vilnius: Vaga. p. 213

⁹³ Jonuškaitė, B. (1999). „Didžioji sala“, II t., Vilnius: Vaga. p. 243

Martos tarnaitės Marychen. Tai yra taip pat prakeiksmas susijęs su moterimis ir jų moteriškumu, pačios Helena ir jos sesuo siejo Vidurdienio moters prakeiksmą su savo motinos psichine būseną, „esą sumaištis motinos galvoje tėra lengvai nuvejamas prakeiksmas.“⁹⁴ Prakeiksmą galima sunaikinti valandą pakalbėjus su Vidurdienio moterimi apie linų apdirbimą⁹⁵, šioje vietoje atsiranda nuoroda į slavų tautosakos Vidurdienio moters legendą, kuri kaip ir romane prakeikia moteris, kurios ją sutinka laukuose vidurdienį.

Galima teigti, jog abiejų autorių Jonuškaitės ir Frank analizuojamuose romanuose yra tam tikrų gamtos ir tautosakos motyvų, kurie yra susiję su moteriškumu ir romanų moterimis. Jonuškaitės Didžiosios salos prakeiksmas panašus į Frank Vidurdienio moters prakeiksmą, nes abu formuoja moterų gyvenimus, moterų psichinę būklę, jų sveikatą ir jų patį moteriškumą. Abiejų romanų moterys kurios buvo paveiktos prakeiksmų išgyvendavo labai sunkius laikotarpius emociškai ir fiziškai, kurios atitinka Helenos motinos ligos aprašymą, „nepaaiškinama liga, sielos kančios, kurių priežastis sunkiai nuspėjama ir kurių nesą galimybių išgydyti“⁹⁶, pagal šį ligos apibūdinimą panašiai kentėjo ir Jonuškaitės romano moterys. Nepaaiškinamas sielos kančias sudaro įvairūs įvykiai kaip vaikų praradimai, negalėjimas pastoti, savo moteriškumo asocijavimas su sunkiai įgyvendimais tikslais, mylimų vyrų praradimai.

⁹⁴ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 119

⁹⁵ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 119

⁹⁶ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 119

5.7 Veiksniai įtakojantys moteriškumo sąvokas romanuose

Pagrindiniai veiksniai turintys įtaką moteriškumo sąvokos raidai romanuose yra karas ir besikeičiantis visuomenės požiūris į moteris. Šie du aspektai yra vaizduojami abiejų autorių analizuojamuose romanuose, ypač karo tema ir moterų išgyvenimai yra tai kas sieja šių autorių romanus. Karo tema Jonuškaitės dviejų dalių romane „Didžioji sala“ yra svarbus aspektas, karas padaro tam tikrą įtaką moterims ir jų moteriškumui, jos ne tik yra priverstos perimti vyriškus ūkio darbus, bet ir jų asmenybes bruožus kaip drąsa, ryžtas ir fizinė jėga. Taip pat karas daro įtaką ir Frank romano „Vidurdienio moteris“ moterims, ypač Helenos figūrai, kuri ne tik perima šeimos verslą spaustuvėje, darbą skirtą vyrui, bet ir vėliau gyvenanti naują gyvenimą kaip Alisa, medicinos seselė, tampa viena iš svarbiausių žmonių visuomenėje karo akivaizdoje.

Kaip jau buvo minėta, Jonuškaitės romane Ksenios išsilavinimas ir nuomonė buvo laikomi svarbiais, nepaisant jos lyties. Ji galėjo laisvai diskutuoti vyrų draugijoje, nepajusdama *vyriškos* ir *moteriškos* dichotomijos, kuri to laiko visuomenėje taip pat egzistavo. Kiek kitaip yra vaizduojamas moters ir išsilavinimo ryšys Frank romane „Vidurdienio moteris“. Čia darbai yra skirstomi į *moteriškus* ir *vyriškus*. Nors pagrindinės veikėjos Helenos (vėliau vardu Alisa) tikslas yra įgauti medicinos seselės išsilavinimą, kas laikoma *moteriška* profesija, tačiau ji negali to siekti dėl šeimos verslo. Šeimos pagrindinis verslas spaustuvė, iki karo buvo rinkėjo atsakomybė, kurią samdė Helenos šeima, tačiau dėl vykstančio karo tapo jos atsakomybė, dėl to ji buvo priversta išmokti *vyriškos* profesijos. Nors Helena yra motyvuota dirbti sunkų vyrišką darbą, aplinkiniai žmonės nenori remti mergaitės norinčios išmokti priešingos lyties srities profesijos, „mes negalim remti mergaitės, kuri dirba vyrišką darbą“⁹⁷. Šioje vietoje svarbu paminėti jog profesijų skirstymas pagal lytį buvo 20 amžiaus pradžios vokiečių visuomenės nuostatų kas yra labiau moteriška ir kas labiau vyriška atspindys, kuris gerai matomas ir romane. Pats darbo procesas spaustuvėje yra apibūdinamas kaip vyriškas pačios Helenos, kuri ištisas valandas praleisdama spaustuvėje patirdavo naujus pojūčius, kuriuos pati asocijuodavo su *vyriškumu*, „vakarais mergaitė stebėdavosi, kokie kieti jos kojų raumenys, o rytais jusdavo neįprastą raumenų tempimą, apie kurį lig šiol buvo girdėjusi tik iš berniukų,- raumenų skausmą“⁹⁸. Tačiau pati Helena buvo įsitikinusi, kad jos moteriškas silpnumas ir jėgos stoka nėra kliūtis išmokti šį vyrišką darbą⁹⁹. Panašiai Jonuškaitės

⁹⁷ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 79

⁹⁸ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 69

⁹⁹ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 68

romano moterys dėl karo buvo priverstos pamiršti kas yra moteriška ar vyriška ir perimti vyrų ūkio darbus. Galima teigti, jog abiejų autorių romanuose vyriškumas yra asocijuojamas su fizine jėga, nes beveik visi vyriški darbai to reikalauja, kaip darbas spaustuvėje. Tuo tarpu moteriškumas susijęs su rūpesčiu ir švelnumu, ką atspindi ir labiau moteriškomis laikomos profesijos kaip medicinos seselė. Šis profesijų skirstymas į moteriškas bei vyriškas taip pat yra moteriškumo ir vyriškumo sąvokų suvokimo visuomenėje atspindys. Tačiau Helena jau tapusi Alisa, medicinos sesele, taip pat grįžta į savo moterišką pradą, padėti kitiems, rūpintis bei kai reikia būti švelniai, „Helena atnešdavo moterims jų kūdikius iš naujagimių palatos ir mokė žindyti“¹⁰⁰, iš tikrųjų keista matyti šią Helenos pusę, kai ji pati savo vaikui motiniškos šilumos bei rūpesčio beveik nerodo. Medicinos seselės profesijoje Helena turi parodyti moteriškąją savo pusę, asmenybės bruožus siejamus su moteriškumu, kuriuos ji savo asmeniniame gyvenime slepia. Šioje vietoje galima pastebėti, kad jos darbas yra tai kas padeda išlaisvinti jos moteriškąsias savybes, o ne motinystė, ironiška bet, Helena dirbanti gimdymo namuose pati vėliau palieka savo vaiką stotyje likimo valiai, kai karas pasibaigia.

Karas Jonuškaitės romane „Didžioji sala“ daro tiesioginę įtaką moterų gyvenimams bei jų moteriškumui. Pati dvaro ponia Ksenia perima vyrišką rolę ir tampa tuo žmogumi, kuris valdo visą dvarą, „Vladislovas kariavo, o ponia Ščerbačka valdė dvarą“¹⁰¹, o jį valdydama pakeičia visą dvaro valdymo sistemą. Kseniai nėra ribų tarp moteriškų ir vyriškų darbų, todėl beveik į visas dvare esančias vyrams skirtas darbo pozicijas priima dirbti moteris. Taip pat šį naują dvaro valdymo būdą perima ir Marė tapusi jo šeimininke, kuri net ir karo metu nesitraukia iš dvaro, „dvare liko tik moterys; ...jos paklusniai suko paskutinėms žąsimis, antims galvas, melžė dvi likusias karves, darė sūrius, mušė sviestą, pjaustė daržoves“¹⁰², taip rodydamos savo drąsą ir ryžtingumą išsaugoti savo žemes. Marė ne tik nebijojo priešo, kuris ne tik dvarą bet ir jos gyvybę gali atimti, jai buvo svarbu išgyvenimas, tad ji neskirstė darbų į moteriškus ir vyriškus, „ji dirbo kartu su kitomis, gal tik daugiau laukuose negu kad pačiame dvare...Ką užsiauginsim, tą ir turėsime...ravėjo, laistė daržus, pjovė šieną, krovė jį ant žaginių“¹⁰³, moterims išlikimas buvo svarbiau nei jokia kita baimė, neturėdamos savo vyrų šalia jos išmoko perimti jų ūkio darbus ir taip išsilaikyti. Tokiu metu kaip karas jų moteriškumas patiria tam tikrus pokyčius, jos turi ne tik įgyti naujas charakterio savybes

¹⁰⁰ Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera. p. 329

¹⁰¹ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 65

¹⁰² Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 117

¹⁰³ Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga. p. 117

dažniausiai asocijuojamas su vyriškumu, bet ir kai kurias savo moteriškąsias nuslėpti, vien dėlto, kad galėtų prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų.

Abiejų autorių romanuose karas priverčia moteris imtis vyriškų darbų, kas taip pat daro įtaką jų moteriškumui. Moterys turinčios priimti tam tikras savybes, kurios yra laikomos vyriškomis to laikmečio visuomenėse kaip drąsa, atsakomybė bei fizinė jėga, taip pat praplečia savo moteriškumo apibūdinimą. Moterys taip pat gali būti tokios pat drąsios, išsilavinusios ir stiprios kaip vyrai, ką rodo ir romanų aptartos moterys, jų moteriškumas nebėra tik kaip neigiamų, silpnų savybių visuma.

6. Išvados

Šiame magistro darbe išnagrinėjus moteriškus aspektus vokiečių ir lietuvių autorių romanus, Birutės Jonuškaitės „Didžioji sala“ (1997, 1999) ir Julios Frank „Vidurdienio moteris“ (2008), galima teigti, jog abi autorės moteris bei moteriškumą vaizduoja skirtingais būdais. Jonuškaitė savo dviejų dalių romane moterų moteriškumą analizuoja ne tik iš moters perspektyvos, bet retkarčiais ir vyro, todėl jos vaizduojamos moterys turi skirtingų moteriškumo bruožų. Tačiau būtų galima atskirti kelis pagrindinius Jonuškaitės romano moterų moteriškumo vaizdavimo aspektus, tarp kurių yra moterų fizinis patrauklumas, taip pat charakterio savybių kurios sietinos su moteriškumu visuomenėje atitikimas, kaip švelnumas, rūpestingumas, pasiaukojimas dėl kitų, jausmingumas bei motinystės troškimas. Jonuškaitė savo romane ypatingai akcentuoja moteriškumo ir motinystės ryšį bei moters, gamtos ir tautosakos santykio vaizdavimą. Lietuvių autorės romano moterys atitinka tradicinį moters paveikslą, nes beveik visos yra apibūdinamos kaip turinčios minėtas moteriškumo savybes. Tiesa, reikėtų paminėti, kad viena veikėja Stasė, kuri yra naujos moterų kartos atstovė romanuose, atspindi naujo moteriškumo sąvokos vaizdavimą, ji pasižymi savo drąsa pasipriešinant visuomenės nustatytoms taisyklėms ir suvokimu, kad santuoką bei vyrai nėra jos laimės šaltinis. Taigi galima teigti, jog nors Jonuškaitė savo romane vaizduoja moteris, kurios atitinka tam tikrus moteriškumo standartus visuomenėje, ji per Stasės figūrą galiausiai parodo naujo moteriškumo suvokimo reprezentaciją, kurios kaip moters vertybės skiriasi nuo ankstesnių moterų kartų.

Tuo tarpu Frank savo romane „Vidurdienio moteris“ (2008) pateikia kiek kitokį moteriškumo ir moterų vaizdavimo būdą. Ji iš moteriškos perspektyvos pateikia naują moters vaizdavimo būdą, taip pakeičianti tradicinį moteriškumo suvokimą, šioje vietoje galima būtų paminėti Cixous *écriture féminine* tikslą, vaizduoti moteris iš moteriškos perspektyvos ir kurti jų moteriškumą iš naujo, ką Frank savo romane ir parodo. Frank romano moterys yra dažnai priešingybė Jonuškaitės romano moterims, ne tik savo charakterio savybėmis bet ir savo siekiais, kurie nesusiję su motinyste ar šeimos kūrimu. Frank romano moterų Helenos ir Zelmos vaizdavimas kaip netinkamų motinų iš ties padeda kurti naują moteriškumo suvokimą, jog ne visos moterys yra ir turi būti reprezentuojamos kaip švelnios, supratingos, rūpestingos namų šeimininkės, kas abiejų autorių romanų laikotarpio visuomenėje buvo priimtina. Frank vaizduodama moteris, kurios yra emociškai neprieinamos savo vaikams, jiems yra šaltos, svetimos taip pat stokoja moteriškos ir motiniškos šilumos bei meilės, parodo naują moteriškumo suvokimo aspektą.

Tačiau yra ir panašumų tarp Jonuškaitės ir Frank šiame darbe analizuotų romanų. „Didžioji sala“ ir „Vidurdienio moteris“ vaizduojamos moterys kenčia nuo mistinių praeiksmų, jotvingių ir Vidurdienio moters, tai romano moterims bei jų moteriškumui daro ypatingą įtaką. Jos yra apibūdinamos kaip kenčiančios nuo emocinių sunkumų, nepaaiškinamos ligos, kuri paliečia jų moteriškumą ir jų kaip moterų vertę. Kaip buvo jau minėta šie praeiksmi daro įtaką romano moterims svarbiems motyvams, su kuriais jos sieja savo moteriškumą, dažniausiai tai yra motinystė ir meilė. Taip pat dar viena svarbi tema, kuri jungia romanų moteris yra karas, nes išbandymų ir iššūkių metu jų moteriškumas praeina dar vieną metamorfozę. Jonuškaitė ir Frank savo romanuose vaizduoja kaip moteriškumo sąvoka įgija naujų prieš tai neturėtų savybių, „Didžioji sala“ romano moterims karo akivaizda joms suteikia daugiau vyriškų savybių kaip drąsa, fizinis stiprumas ir ryžtas. Tuo tarpu „Vidurdienio moteris“ romano vaizduojama moteris Helena, karo metu dirbanti medicinos sesele yra priversta išmokyti priimti savo moteriškąsias savybes kaip švelnumas, rūpestingumas ir jautrumas. Frank savo romane taip pat vaizduodama romantinius santykius tarp moterų Helenos, Martos ir Leontinos rodo naują moteriškumo sąvokos suvokimą, kuris paliečia moterų seksualinės orientacijos temą.

Galima būtų teigti, kad abi romanų autorės perteikia naują moteriškumo sąvokos vaizdavimo būdą, Jonuškaitė per Stasės figūrą romane, o Frank Helenos, Martos, Zelmos ir Leontinos figūromis. Tad šios abi autorės vaizduodamos šias moterų figūras savo romanuose, panašiai kaip ir Cixous *écriture féminine*, iš savo moteriškosios perspektyvos kuria naują moteriškumo reprezentaciją, kuriai negalioja iki šiol moterims ir jų identitetui nustatytos taisyklės.

Reikia paminėti, jog yra tolimesnės šios karo ir moters santykio temos vystymo galimybės, romanus galima būtų lyginti su kitais lietuvių ar vokiečių autorių romanais, analizuojančiais būtent moters ir karo temą. Taip pat būtų galima toliau nagrinėti su karu susijusią antisemitizmo temą, kuri analizuotuose romanuose irgi daro tam tikrą įtaką moterims.

Šaltiniai

1. Frank, J. (2008). „Vidurdienio moteris“. Vilnius: Alma littera.
2. Jonuškaitė, B. (1997). „Didžioji sala“. I t., Vilnius: Vaga.
3. Jonuškaitė, B. (1999). „Didžioji sala“, II t., Vilnius: Vaga.

Literatūros sąrašas

1. Birutės Jonuškaitės biografija <https://rasytojai.lt/rasytojai/jonuskaite-augustiniene-birute/>
2. Bock G. (2000). *Frauen in der europäischen Geschichte. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, München.
3. Bridenthal, R. (1973). Beyond Kinder, Küche, Kirche: Weimar Women at Work. *Central European History*, 6(2), 148–166. <http://www.jstor.org/stable/4545664>
4. Byram, K. A. (2018). The Challenge of *Mütterliteratur*: Gender, Generation, and the Genres of German Cultural Memory. *German Studies Review*, 41(1), 41–59. <https://www.jstor.org/stable/48554266>
5. Cixous, H., Cohen, K., & Cohen, P. (1976). The Laugh of the Medusa. *Signs*, 1(4), 875–893. <http://www.jstor.org/stable/3173239>
6. Daugirdaitė, S. (2000). *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
7. Daugirdaitė, S. (2006). „Feministinė literatūros kritika“. *XX amžiaus literatūros teorijos*, sudarytoja Aušra Jurgutienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. p. 160-183.
8. Daujotytė Pakerienė, V. (1992). *Moters dalis ir dalia: moteriškoji literatūros epistema*. Vilnius: Vaga.
9. Daujotytė Pakerienė, V. (2001). *Parašyta moterų* Vilnius: Alma littera.
10. Eidukevičienė, R. (2016). Praeities (re)konstravimas naujame vokiečių šeimos romane (remiantis Julijos Franck romanu die Mittagsfrau). *Literatūra*, 50(5), 35. <https://doi.org/10.15388/Litera.2008.5.10229>
11. Frank, J. (1999). „Liebediener“
12. Frank, J. (2000). „Bauchlandung“
13. Galli, M. & Costagli, S. (2010). Chronotopoi. Vom Familienroman zum Generationenroman. Mark M. Anderson Die Aufgabe der Familie/ das Ende der Moderne: Eine kleine Geschichte des Familienromans.
14. Grinius J. (1973). *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, t. 1.
15. Gruodis, K.(1995). *Feminizmo ekskursai: moters samprata nuo antikos iki postmodernizmo* : antologija. Vilnius: Pradai.
16. Gėtė, J. W. (1808, 1832). *Faustas*.

17. Heffernan, V. (2011) 'Julia Franck, *Die Mittagsfrau*: Historia Matria and Matrilineal Narrative', in: *Emerging German-Language Novelists of the Twenty-First Century*, ed. by Lyn Marven and Stuart Taberner, Studies in German Literature, Linguistics and Culture, Rochester: Camden House, p.148-161.
18. Jacobus, M. (2012). Towards a Feminist Poetics: Elaine Showalter. In *Women Writing and Writing about Women*. United Kingdom: Taylor & Francis Group.
19. Julios Frank Biografija <https://www.juliafranck.de/>
20. Kafka, F. (1922). *Dienoraščiai, Dvyliktas sąsiuvinis*, kaip minima Julia Frank romane „Vidurdienio moteris“ (2008) pratarmėje.
21. Lietuvių liaudies pasaka „Eglė žalčių karalienė“ (1837).
22. Moi T. (2001). *Lyties/teksto politika: feministinė literatūros teorija*, iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė ir Viljanė Sudeikienė, Vilnius: Charibdė.
23. Noddings, N. (1989). *Women and Evil* (1st ed.). University of California Press.
24. Paletschek, S. (2001). *Kinder – Küche – Kirche*, in: Etienne Francois / Hagen Schulze (Hg.), *Deutsche Erinnerungsorte*, Bd. 2, München.
25. Peluritytė, A. (2003). Jauniausieji lietuvių prozininkai, knygoje *Naujausioji lietuvių literatūra (1988-2002)*. Vilnius: Alma littera.
26. Pongs, H. (1964). *Das kleine Lexicon der Weltliteratur. Familienroman*. Stuttgart.
27. Schneider, M., & Daniel, J. O. (1984). Fathers and Son's, Retrospectively: The Damaged Relationship between Two Generations. *New German Critique*, 31.
28. Soltau, H. (1988). *Deutsche Literatur von Frauen (zweiter band) 19.20 Jahrhundert*. Herausgegeben von Gisela Brinker-Gabler.
29. Stephan, I. (1990). Literarischer Jakobismus in Deutschland (1789-1806), knygoje Beutin, W. (2013). *Deutsche Literaturgeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart* (8., aktualisierte und erw. Aufl.). Stuttgart ; Weimar: J.B. Metzler.
30. Stone, K. (2018). Writing Rape, Troping History: Story, Plot, and Ethical Reading in Julia Franck's "Die Mittagsfrau" (2007). *The German Quarterly*, 91(2), 153–169. <http://www.jstor.org/stable/44972277>
31. Von Albrecht, S. (1781). *Theresgen*.
32. Von Imhoff, A. (1790). *Die Schwester von Lesbos*.
33. Von La Roche, S. (1771). *Die Geschichte des Fräuleins von Sternheim*.
34. Vyčinas, V. (1999). *Senovės Europos deivės*. Kaunas: Šviesa.

35. Windsor, E. J. (2015). *Femininities*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences.
36. Woolf, V. (2008). *Savas kambarys*. Vilnius: Charibdė
37. *Zeit* interviu su Julia Frank <https://www.zeit.de/online/2007/40/interview-julia-franck>
38. Žemaitė. (1900). „Marti“.

Summary

This paper analyses aspects of femininity in German and Lithuanian authors' novels, Julia Franck's "The Blind Side of the Heart" and Birutė Jonuškaitė's "Big Island". The main focus is on how women and their femininity is being portrayed, whether or not it follows the standard, western literature male perspective way of portraying femininity and women or it follows H  l  ne Cixous' new *  criture féminine* way of describing women and femininity. The latter allows freedom for women to show that the stigma that surrounding women femininity in society and literature is not always true, as there are many ways to describe femininity. In the analysis of the novels these main aspects are shown: how women are portrayed in Jonu  kait  's and Frank's novels, how women themselves associate their femininity and with what, the connection of femininity and motherhood, as well as how femininity, nature and folklore are intertwined in the novels and lastly what other aspects have influence on femininity in the novels.

Having completed the analysis of these German and Lithuanian authors' novels, it can be said that both authors have a completely different approach how they portray women in their novels. Jonu  kait   portrays women through both men and women perspectives, although it must be said that she follows a more traditional way of portraying femininity. The women in her novel are usually shown as having feminine traits such as softness, being caring towards others, sensitive and emotional. The Lithuanian author's women also connect their femininity with motherhood often, not being able to bear a child affects them as women and their femininity a lot. Although it must be said that one of the new generation women in the novel *Stas  * is a reflection of the new feminine representation, as she does not necessarily view marriage and children as aspects that define her as a woman, her femininity. Thus Jonu  kait   does indeed show how femininity is perceived differently by different generations of women. Frank on the other hand portrays her women in her novel in a completely different way. Not only she does not connect femininity to motherhood like most of Jonu  kait  's women did in her novel but she also portrays women who lack certain feminine traits and are rather cold and distant to their children, they mainly live for themselves, motherhood is a huge burden to them. This difference shows how many distinct ways there are to describe women and femininity. Also writing from the female perspective is a way to stop certain stigmas that surround women and femininity and it also allows to create a new understanding of femininity in literature.